

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

שופטים תשב"ז (חלק ב)

שָׁפְטִים וְשִׁפְרִים תִּתֵּן לָהֶן, וְלֹא לְאוֹמוֹת הָעוֹלָם

- פלוגתא בגמרא אם מינוי המלך מצוה, ולהלכה כתב הרמב"ם דהוא מצוה • רמ"ע מפאנו: אילו לא בקשו ישראל מלך קודם הזמן, היה הכל מתוקן בימי דוד • חשיבות ארץ ישראל מקושר עם מלוכות בית דוד • פלוגתת הראשונים בפסוק לא יסור שִׁבְטִי מִיְהוּדָה אם הוא רק ברכה, או גם ציווי • ענין מלוכת החשמונאים אף שלא היו מזרע דוד • ישמח משה: מעם שמוציאין בעלי דינים לחוץ בעת המשפט • לזכות למשפט אמת, צריך שתהיה שם השראת השכינה • בני נח נצטוו על דינים כפי שִׁבְלָם, ולא על משפטי התורה • תכסיסי מלחמה מותר ליקח מהאומות, אבל בְּמִשְׁפָּטִים אסור ליקח שום דבר מהם • ביישב לב: וְדִתִּיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, להיות שנות מִכָּל עָם • במדרש: אם תראה דור אחר דור מִתְחַרֵּף וּמִגְדָּף, צִפֵּה לרגלי משיח •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ד לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע Copyright ©

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדשו - קונטרס רעט (חלק ב) 32 מינוט מתוך 53 זייער קלאר *

לשון קדשו: 929-522-1515

ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
527.2→5→16

קול אור יהודא

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

דורך 1 דערנאך 980 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יונה הכהן כ"ץ הי"ו

לרגל אירוסין בתו - עב"ג החתן משה נ"י

בן הר"ר בנציון אקערמאן הי"ו

הר"ר טובי' גדלי' פליישמאן הי"ו - לנישואי נכדו

החתן שמעון נ"י, בן הר"ר ראובן זאב שרייבער הי"ו

עב"ג בת הר"ר יואל גלזיבער הי"ו (בר פנים)

הר"ר יואל ווייס הי"ו (בר אברהם שמואל)

לנישואי בתו - עב"ג החתן יושע נ"י

בן הר"ר שלום יוסף האניג הי"ו

הר"ר יחיאל אייזיק וויינשטאק הי"ו

לנישואי בנו החתן יצחק מרדכי נ"י - עב"ג בת

הר"ר יעקב משה לעווזי הי"ו

• והם יעלו לזכרון •

לע"ג הרבני החסיד, כהן שדעתו יפה, אוהב שלום ורודף שלום

רבי שלמה זלמן ז"ל סאנדרער

ב"ר יחזקאל שרגא הכהן ז"ל

פעל בכל לבבו ונפשו למלאות רצון רביה"ק ז"ע

נפטר ו' אלול תשס"ו

הגאון החסיד, היה אדוק ומקושר ברביה"ק ז"ע
וזכה ממנו לקירבה יתירה

רבי נתן דוד ז"ל זילבערשטיין

ב"ר משה שמואל ז"ל

בעמח"ס משנת דוד - נפטר ה' אלול תשס"ג

לע"ג האשה החשובה והצנועה אשה יראת ה'

מרת שרה ע"ה קליינבערגער

ב"ר אלעזר בערקאוויטש ז"ל (מתלמיד רביה"ק באורשוואו)

אשת הרה"ח ר' יהודה לייבוש ז"ל

זכתה לרחוות נפש צדיק מרן רביה"ק ז"ע, בהקמת בית חינוך לבנות במאנזריאל
נפטרה ז' אלול תשע"ה

הרה"ח תלמיד חכם וירא שמים מרבים,
עסק במצוות הכנסת אורחים, וגמילות חסדים

רבי זאב ז"ל לעפקאוויטש

ב"ר צבי ז"ל

נפטר ד' אלול תשס"ה

הרה"ח רבי
משה אפרים
ב"ר ארי' ז"ל
הערשקאוויטש

KolSatmar.com

קושיזות ודקדוקים בתחילת הפרשה

קושיא א

להבין יתור אומרו תתן 'לך'

[שפטים] וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוֹ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צִדִּיק].

א) ברויך מען פארשטיין, קודם דער [תתן] 'לך', [דהיה סגי שיאמר] שפטים ושיטרים [תתן] בְּכָל שְׁעָרֶיךָ. איבעראל דרש'נט מען דעם לך [כשהוא מיותר, ומה ידרשו בכאן].

ב

קושיא ב

ובתנחומא דרשו בזה, תתן 'לך' ולא לאומות העולם. וגם זה צ"ב דפשיטא הוא, ומה בא להשמיענו

ב) אין מדרש תנחומא (סימן ה) זאגט ער, 'לך' ולא לאומות העולם.

דאס איז אבער נאך מער קשה, וואס עפעס א הנה אמינא [לחשוב] אז מ'האט געגעבן די תורה הקדושה פאר גוים [עד שהוצרך קרא לאפוקי מזה]. וואס דארף ער מיר דערציילן ולא לאומות העולם.

ניטאמאל איין דין איז דא וואס ס'איז פאר זיי, [והגם] זיי זענען נצטוו על הדינים², אבער נישט קיין דיני התורה, נאר 'זייערע' געזעצן³ [שמחוקקים להם כפי שכלם].

ג

קושיא ג

וכן צ"ב אומרו אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ, דפשיטא היא ומה בא להשמיענו בזה כאן

[ובכל שערך אשר ה' אלקיך נתן לך].

ג). אודאי ווייסט מען אז די שטרים, דאס אלעס האט השם יתברך געגעבן. וואס דארף ער מיר אלעמאל איבער'חזרן אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ, ס'איז דאך פשיטא, מאי קא משמע לך.

ה

קושיזות ודקדוקים בפרשת המלך

לאמר זען, תיכף נאך דער פרשה [של מינוי השופטים ודין זקן ממרא], קומט נאך [די] פרשת המלך⁴.

^א חסר קצת בתחילת הריקארדינג.

^ב כי הדינין הוא אחד מהשבע מצוות בני נח, וכמבואר בממרא סנהדרין (דף נו) וברמב"ם (מלכים ט, א. ושם, יד).

^ג ועיין בלשון רבינו בוויאל משה (א, קא) המובא להלן בהערה לד' (מן 'האומות העושין כן' וכו').
ודברי רבינו בזה כדמשמע דעת הרמב"ם (שם, יד), וכמבואר דעתו בשו"ת בית שלמה (חור"מ סימן קלא ד"ה והן) ושו"ת אבני נזר (חור"מ סימן נה). וכן נראה דעת המהר"ם שיק (שו"ת או"ח סימן קמב סוד"ה ועכשיו) להלכה, שכתב וז"ל: וכן בדיינים הקב"ה לא נתן התורה אלא לעמו ישראל, ואע"ג דגם בן נח מצווה על הדינים, לא ביאר להם הדינים, אלא כפי נימוסי המדינה החקוקים, ועל פי שכל אנשים ואומדן הדעת, והם מצווים שלא להטות משפט וכיצא, וכנראה מדברי הרמב"ם בפרק ט' ממלכים (ועע"ש בסימן קמא).

אולם יש פוסקים הסוברים דגם ב"נ יש להם לדון בדיני התורה, וכראשם בשו"ת הרמ"א (סימן ט), והביאו בשו"ת חתם סופר (חור"מ סימן צא) ובתומים (סימן קי, ס"ק ג). ובשו"ת חתם סופר ח"ו (סימן יד) כתב שיש ספק בזה. וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרשת וישלח לפי שיטתו בענין מצות הדינים של ב"נ [עיי"ש מה שנחלק בזה על הרמב"ם ואכ"מ], וכמו שהעיר בן במהר"ם שיק (שם, ד"ה ובאמת הרמב"ם) ועוד. והדברים ארוכים ואכמ"ל.

^ד כן נקרא פרשה זו בלשון המשנה בסוטה (לב. מא.).

כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ וִירְשָׁתָהּ וַיִּשְׁכְּתָהּ בָּהּ, וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי, שׁוֹם תִּשָּׂים עָלַי מֶלֶךְ וּגּוֹי.¹
 [אין] רָבּוּ אוֹיֵף דַּעַם [די] רַאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים², וְחֻתְרֵי הַדֶּרֶךְ [וּוִיאֲזוּי] מִבָּאָר צו זיין די פֶּרֶשָׁה. און ס'איז אלץ נאָכנישט דאָ קיין תִּירוּץ מִסְפִּיק, קיין בִּיאור מִסְפִּיק.
 [שהרי] לִכְאוּרָה דאָס גאַנצע שְׁטִחִיּוֹת הַלָּשׁוֹן אין דער פֶּרֶשָׁה, אין דעם עֲנִין, איז אינגאַנצן דֶּרֶךְ פֶּלֶא.

ט

קושיא ח

דעת רבי יהודה בנמרא, וכן פסק הרמב"ם, כי שום תשים עליך מלך הוא מצות עשה, והוא מהג' מצוות שנצטוו בכניסתן לארץ, שאחר מהם הוא להעמיד להם מלך

ח) קודם, לויט ווי ס'זעט אויס [אין דעם] שׁוֹם תִּשָּׂים, איז עס אַ מִצְוָה.
 [ווי] דער רמב"ם¹ רעכנט דאָך עס פון די [מנין] תִּרְי"ג מִצְוֹת, [ווי] די גמרא זאגט² שֶׁלֹּשׁ מִצְוֹת נִצְטָווּ יִשְׂרָאֵל בְּכַנִּיסְתָּן לָאָרֶץ³, [און] איינס פון זיי איז הַקָּמַת מֶלֶךְ, מִדָּאָרְף זעצן אַ מֶלֶךְ. [ס'איז] אַ מִצְוָה דאָרְיִיתָא.

י

ולפי זה צריך ביאור מדוע חרה אפו של שמואל כשביקשו בימיו ליתן להם מלך, ובפרט רחוינן שהסכים הקב"ה אח"כ עמהם במה מה שביקשו ליתן להם מלך

[און] צום סוף, ווען מ'האָט דאָס ערשטע מאָל געבעטן אַ מֶלֶךְ [בימי שמואל], איז שְׁמוּאֵל הִנְבִּיאַ זייער בְּרוּגָז געווען, ער האָט געזאָגט [שמואל א' יב, יז] וְרָאוּ כִּי רָעַתְכֶם רָבָה [אָשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינַי ה'] לְשֹׂאֵל לָכֶם מֶלֶךְ. ער איז בְּרוּגָז געווען. [וצריך ביאור במה חרה אפו של שמואל מתחילה על ששאלו להם מלך, והלא הם היו מצווים ועומדים על זה].

יא

און [וויידער] דערנאָך צום שפיץ⁴ האָט ער דעך 'דאָך' געטון אַזוי [שמעש את שְׁאוּל למלך. ווייל] דער בורא כל עולמים האָט אים דאָך געזאָגט ער זאָל זיי נעמען אַ מֶלֶךְ.
 [ראה עוד בכל ענין זה, להלן מן אות כב]

יב

קושיא ט

גם קשה דאם הוא מצוה, למה נאמר על זה בלשון 'וְאֲמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ', דמשמע דתלוי באם ירצו

ט) ווידעראום [גם בלשון הפסוק כאן] איז אויך זייער שווער, [אויב] איז עס אַ מִצְוָה

^ה הן בפרשתן, והן בספר שמואל א' פרק ח, ועוד. וחלק מדבריהם מובא להלן בהמשך הדרוש.

¹ בספר המצות להרמב"ם (מ"ע קעג): היא שצונו למנות עלינו מלך מישראל, יקבץ כל אומתנו וינהיגנו, והוא אומרו יתברך שׁוֹם תִּשָּׂים עָלַיך מֶלֶךְ. וכבר קדם לנו לשונם בספרי (ע"י בפרשתן פסקא יג) שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, למנות להם מלך, ולבנות להם בית הבחירה, ולהכרית זרעו של עמלק. ולשון ספרי גם כן (בפרשתן, פסקא יד), שׁוֹם תִּשָּׂים עָלַיך מֶלֶךְ, מצות עשה וכו'.

וכן בספר היד ריש הלכות מלכים מונה זאת הרמב"ם בחשבון המצוות. ובפנים כתב שם (מלכים א, א): שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך, שנאמר שׁוֹם תִּשָּׂים עָלַיך מֶלֶךְ. ולהכרית זרעו של עמלק, שנאמר תִּמְחֶה אֶת זֶכֶר עַמְלֶק. ולבנות בית הבחירה, שנאמר לְשַׁכְּנוּ תִּדְרֹשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה.

² בברייתא שבגמרא סנהדרין (פ: ב) וכן היה רבי יהודה אומר, שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. [והמשך הגמרא, מובא להלן בהערה יז].

³ והיינו מן לאחר ירושה וישיבה, והיינו לאחר י"ד שנים של כיבוש וחילוק, וכמובא להלן באות צז.

^ט פירוש: בסופו של דבר.

דְּאוּרֵייתָא [למנות מלך], וואָס הענגט ער עפעס אָן [אין] 'וְאִמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ, אִזּוּ דו וועסט זאָגן'.

יג

וכמו שבאמת מהאי טעמא דעת רבי נהוראי בגמרא דאין זה מצוה, אלא שדיבר הכתוב כנגד תרעומתן של ישראל

מִהָאֵי טַעְמָא איז דאָךְ טאַקע דאָ דיעות - אין די גמרא אליין איז דאָךְ אַ פֿלוגתא, - [דברי נהוראי סובר] אַז ס'איז נאָר קעגן תַּרְעוּמַתְּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, ס'איז נאָר אַ מַצְוָה אַז מ'פֿאַרלאַנגט.

יד

נו [לכאורה אם יש תנאי בדבר] אַז מ'פֿאַרלאַנגט, קאָן מען דאָךְ נישט זאָגן ס'איז אַ מַצְוָה דְּאוּרֵייתָא [גם בלא זה], אַז ס'איז תְּלוּי אין דעם אַז מ'וועט פֿאַרלאַנגען. [שהרי] אַ מַצְוָה מוז מען טון אפילו מ'פֿאַרלאַנגט נישט, [ועל דרך שאמר] מַצְוֹת לֹא לִהְנוֹת נִתְּנָה, מ'דאַרף 'אַזוי אויך' צו טון [יעדע מצוה].

טו

קושיא י

ולעומת זה אם נימא כדעת רבי נהוראי קשה הלשון שנאמר שום תשים עליך מלך, רמזה משמע דסוף סוף יש מצוה בכך, וכריב יהודה

(י) ווידעראום פֿאַרקערט, [לויט] די שְׁיטָה וואָס זיי זאָגן ס'איז נאָר קעגן תַּרְעוּמַתְּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, 'די' שְׁיטָה ווידעראום, [אויף דעם איז שווער וואָס] ס'שטייט דאָךְ דאָס לשון שוֹם תְּשִׁים, זעט דאָךְ אויס אַז ס'איז 'דאָךְ' אַ מַצְוָה, אַ חִיּוּב. און מ'פֿסקֶן'נט דאָךְ אַזוי [כמאן דאמר שהוא מצוה, שנאמר שום תשים, וכמבואר ברמב"ם].

טז

קושיא יא

וביותר יקשה הלשון אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כִּכְלֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר קִבֵּיתִי, רמז לנו עם הגוים, וכי מהם נלמוד מה לעשות

(יא) דערנאָךְ איז זייער שווער דער [לשון וְאִמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ] כִּכְלֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר קִבֵּיתִי.

ווי דער רמב"ן פרעגט דאָךְ גאָר²¹, וואו איז דאָס עפעס מעגליך, [וכי] אַ מַצְוָה זאָל מען טון אַזוי ווי די גוֹיִם? פון זיי זאָל מען זיך לערנען מַצְוֹת? וואָס אַ שייכות האָט דאָס [מיט זיי].

(ראה עוד בזה, להלן באות מ)

¹ בבביתא שבגמרא סנהדרין (שם בהמשך): רבי נהוראי אומר, לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן [פירש"י: לא נאמרה פרשה זו דשום תשים עליך מלך משום מצוה, אלא כנגד תרעומתם, שגלוי לפנינו שעתידים להתרעם על כך ולומר (שמואל א' ח, כ) והיינו גם אנחנו ככל הגוים], שנאמר 'וְאִמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ וגו' [נעתידין אתם לומר כן].
² כדאיתא בגמרא ראש השנה (כח), ועוד. ופירש שם רש"י: לא ליהנות ניתנו לישראל, להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על צאריהם ניתנו.

²¹ ברמב"ן (י, יד): 'וְאִמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ. על דעת רבותינו [פירוש 'וְאִמְרַתְּ'] כמו 'וְאִמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ, והיא מצות עשה שיחייב אותנו לומר כן אחר ירושה וישיבה, כלשון 'וְעִשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגִגָּה (תצא כב, ח), וזולתם. והזכיר 'וְאִמְרַתְּ', כי מצוה שיבואו לפני הכהנים הלויים ואל השופט, ויאמרו להם רצוננו שנשים עלינו מלך ולפי דעתי עוד, שגם זה מרמזותיו על העתידות, שכן היה כששאלו להם את שאול, אמרו לשמואל (שמואל א' ח, ה) שִׁמָּה לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ כִּכְלֵי הַגּוֹיִם, וכן כתוב שם (ספוק כ) וְהִיָּינוּ גַם אֲנַחְנוּ כִּכְלֵי הַגּוֹיִם וּשְׁפָטָנוּ מִלְּכָנוּ וגו', כי מה טעם שתאמר התורה במצוה 'כִּכְלֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר קִבֵּיתִי', ואין ישראל ראויים ללמד מהם, ולא לקנא בעושי עוֹלָה, אבל זה רָמַז לענין שיהיה. ולכן באה הפרשה בלשון 'הבינוני', כאשר פירשתי כבר (ברמב"ן ואתחנן ד, כה).

יז

קושיא יב

וברמב"ן כתב מחמת לשון זה, דהכתוב אומר כאן עתידות שעתידין להתרעם כך, וכעין סברת רבי נהוראי דהוא כנגד תרעומתן, אף שכתב לפרש כרבי יהודה דהוא מצוה

און דער רמב"ן זאָגט טאַקע מהאי טעמא, אַז דאָס איז נישט [בכלל המצוה], דאָס איז נאָר [אז] דער פסוק דערציילט מיר עתידות, ס'וועט אַזוי זיין, ס'וועט אַזוי זיין אַז מ'וועט זאָגן כָּל הַגּוֹיִם. אָבער ס'איז טאַקע נישט גוט, טאַקע נישט ריכטיג. דער פסוק איז נאָר אַזוי מתנבא.

יח

וקשה דהאך שייך דמיירי באם יהיה להם תרעומת שלא כדון, וגם יהא נעשה מזה מצוה

(יב) ס'איז אָבער זייער שווער, אַז דאָס איז נאָר אַזוי [שהפסוק אומר] אַז ס'וועט אַזוי זיין, נו ער פירט דאָך אויס אַז ס'איז אַ מַצְוָה געווען. נו [וכי רק] אַז מ'טוט שְׁלֹא כָּדִין [און] מ'זאָגט כָּל הַגּוֹיִם [דעמאָלט] ווערט עס שוין אַ מַצְוָה דער שוים תָּשִׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ? ס'איז דאָך שווער.

יט

דער רמב"ן אליין ברענגט דאָך אויך דאָרטן [די] דיעות אַז ס'איז אַ מצוה דער שוים תָּשִׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, פונדעסטוועגן [דעם] כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סביבתי טייטשט ער מיט דעם, אַז דער פסוק האָט געזאָגט עתידות, ער זאָגט עתידות [אז] ס'וועט אַזוי זיין.

כ

קושיא יג

גם צריך ביאור דאם הכתוב מגיד עתידות שיתרעמו ליתן להם מלך ככל הגוים, אם כן שוב ניטל מהם הבחירה בזה. שהרי דיבורו ית' מכריח את הבחירה

(יג) און דערנאָך, אַז דער פֿסוק זאָל אַרויסזאָגן בְּפִירוּשׁ אַז מ'וועט טון שְׁלֹא כְּהוֹנֵן, דאָס 'נעמט דאָך צי' די בְּחִירָה, [ווי זיי] זאָגן דאָך אַלע אַזוי [שדיבור ה' מכריח הבחירה, ורק הידיעה היא שאינה מכרחת הבחירה]²¹, וכפי' האלשיך²² בדיוק לשון הגמרא²³ צִדִּיק וְרָשָׁע לֹא 'קָאָמַר'.

מ'זאָגט נאָר [רמזי העתידות ביי] אַ זאָך וואָס ס'איז [רק] מִחֲשָׁבוֹת [ובחינת 'ידיעה', על ידי

²¹ וכמבואר ברמב"ם (תשובה ה, ה), ועוד.

²² בספרי האלשיך הק' הביא ענין זה בכמה מקומות, ידיעתו יתברך אינה מכרחת הבחירה, משא"כ דיבורו ית', ומפרש בזה לשון הגמרא צדיק ורשע לא קאמר. – וז"ל האלשיך בפירושו על איכה (ג, לו) וז"ל: והוא כי הן אמת ויציב כי ידע קל כל מעשה בני האדם. אך למה שהיה במחשבה שהיא דקות עצום מאד, גם שלא יבצר שלא ישתנה למטה מאשר ידע יתברך, עם כל זה למה שהאדם מחומר קורץ ואינו מתפעל להיות מוכרח במעשיו במה שלא יצא ממחשבה אל דיבור. ומה מתקן דברי רבותינו ז"ל באומרם (נדה טז: והובא להלן) שארבעים יום קודם יצירת הולד אומרים לפניו יתברך וכו' עשיר או עני, חכם או טפש, ואילו צדיק ורשע לא קאמר. כי בנועם מליהם אמרו מאמרנו זה, כי צדיק ורשע לא 'קאמר', לומר כי באמירה הדבר תלוי להיות מוכרח. וזהו צדיק ורשע לא 'קאמר', כי גם שהיה 'ידוע', כיון דלא קאמר בפה, אין אדם החומרי מתפעל ממנה. [נדברי האלשיך מובא ליסוד כמה פעמים בבני יששכר, וכישמח משה, ועוד].

²³ בגמרא נדה (טז:) וְהִלְיָלָה אָמַר הָרָה גִּבֹּר (אייב ג, א) וכו', דרדרי ר' חנינא בר פפא, אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו וכו' ואומר לפניו רבונו של עולם וכו' מה תהא עליה, [נמשיב הקב"ה אם יהיה] גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני, ואילו רשע או צדיק לא 'קאמר', כדרכי חנינא, דא"ר חנינא הכל בידי שמים [פירש"י: כל מדותיו וקורותיו של אדם באין לו בגזרת מלך חוץ מזה חוץ מיראת שמים, שנאמר (עקב י, יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מִה ה' אֱלֹקֶיךָ שָׂאֵל 'מַעֲמָךְ' כִּי אִם לִינְיָהּ וְגו' (דבר זה לבדו הוא שואל ממך, לפי שהכל בידו, וזה בידך)].

וואָס] ס'איז געדרינגען [ממשמעות ורמוז הלשון, און] ס'איז אַ דרש, איז עס נאָכנישט קיין הַכְרָח, נעמט מען נישט צי די בַּחֲרִיחַ, אַזוי איז פֿאַרהאַנדן [שירמוז הכתוב בעתידות, ווייל] אפילו ווען ס'איז געווען גלוי 'יִדְוָע' לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, די יִדְעָה איז געווען טאַקע, [אַבער] די יִדְעָה מיט די בַּחֲרִיחַ איז נישט סוּתֶר². אָבער דער דיבור יא, שטייט דאָך אַרויס³.

[און] דאָ שטייט אַרויס אין די תּוֹרָה [בפירוש כפשוטו, ולא רק ברמז הדרש, אַז] דו וועסט אַזוי טון, [און] אַז ס'איז שְׁלֹא כְהוֹנֵן פֿאַרוואָס שטייט עס עפעס אַרויס אין די תּוֹרָה. דאָס איז אויך זייער שווער.

כא

זיי פּלאַגן זיך אַלע דערויף, [ובתוכם] דער בעל עקידה¹⁰, און ס'איז נישטאָ אַזאַ תִּירוּץ מִסְפִּיק צו פֿאַרענטפּערן, [דבכל אופן קשה] אָדער אַזוי אָדער אַזוי [דאס הוא מצוה האין נאמר ככל הגוים, ואם היא הגדת העתידות אם כן האין תלוי המצוה בזה, והאין לא הכריח את הבחירה בזה].

כב

הוספה והשלמה לקושיא ח – ושיטת הראשונים בזה
דעת הרמב"ן דלא יפה עשו כמה ששאלו להם מלך,
ומה שעבור זה נתמנה שאול למלך, כי אינו משבט יהודה

נאָר דעם גוף הַעֲנִין מַעֲיָקְרָא [של שאלת המלך בימי שמואל ושואל], איז אויך דאָ פֿשְׁטִים [שוניים].

כג

דעת הרמב"ן דמה שאמר יעקב לא יסור שְׁבֶט מִיְהוּדָה, הוא גם ציווי, ולא רק ענין וברכה. [גם כתב בענין מה שבזמן הגלות אין לנו מלך משבט יהודה, כי אין זה נוגע רק בזמן שיש מלך יהיה רק משבט יהודה]
דער רמב"ן זאָגט טאַקע, אַז ס'האָט טאַקע נישט געברויכט צו זיין¹¹.

ער זאָגט נאָך צי אין פּרשׁת ויחי (מט, ט) אויף דעם פסוק לא יסור שְׁבֶט מִיְהוּדָה, זאָגט דער רמב"ן¹², דער לא יסור שְׁבֶט מִיְהוּדָה – אין רמב"ן זעט אויס – [איז] טאַקע

¹⁰ בעקידת יצחק בפרשתו (שע"ז, עיין שם באורך. ותירוצו בזה מובא להלן באות כח).

¹¹ מה שאמרו 'ככל הגוים'. ויותר נראה דהכוונה לדברי הרמב"ן בפרשת ויחי לחוד וכדמסיק, ולא לדבריו בכאן.

¹² ברמב"ן ויחי (מט, ט): לא יסור שְׁבֶט מִיְהוּדָה. אין ענינו שלא יסור לעולם [המלוכה מישראל], כי כתוב (תבוא כח, לו) 'יולך ה' אתך ואת מלךך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך, והנה הם ומלכם בגולה, אין להם עוד מלך ושרים. וימים רבים אין מלך בישראל, והנביא לא יבטיח את ישראל שלא ילכו בשבי בשום ענין בעבור שימלך עליהם יהודה. אבל ענינו שלא יסור שבט מיהודה אל אחד מאחיו, כי מלכות ישראל המושל עליהם ממנו יהיה, ולא ימושל אחד מאחיו עליו. וכן לא יסור מחקק מבין רגליו, שכל מחוקק בישראל אשר בידו טבעת המלך, ממנו יהיה, כי הוא ימושל ויצוה בכל ישראל, ולו חותם המלכות. עד פי ב'א שילה ולו יָקָהּת כל הַעֲמִים, לעשות בכולם כרצונו, וזהו המשיח. כי השבט ירמוז לדוד שהוא המלך הראשון אשר לו שבט מלכות, ושילה הוא בנו [המלך המשיח] אשר לו יָקָהּת הַעֲמִים וכו'. והכתוב הזה רָמַז כי יעקב המלך שבט יהודה על אחיו, והוריש יהודה הממשלה על ישראל. והוא מה שאמר דוד (דברי הימים א' כח, ד) וַיִּבְחַר ה' אֶלְקֵי יִשְׂרָאֵל בִּי מִכָּל בֵּית אָבִי לְהִיטֵל לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם, כי ביהודה בחר לנגיד, ובבית יהודה בית אבי, ובבני אבי אבי רצה להמליך על כל ישראל. ואמר לא יסור, לרמוז כי ימלך שבט אחר על ישראל [והוא שאול], אבל מעת שיחל להיות ליהודה שבט מלכות, לא יסור ממנו אל שבט אחר, וזהו שנאמר (שם ב' יג, ה) כִּי ה' אֶלְקֵי יִשְׂרָאֵל נָתַן מִמֶּלְכָּה לְדָוִד עַל יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם לְדָוִד וְלְבָנָיו. וענין שאול היה, כי בעבור שרבר שאלת המלכות בעת ההיא נתעב אצל הקב"ה, לא רצה להמליך עליהם

א ציווי וְלֹא רַק בְּרָכָה וַיַּעֲדוּ, אַ צִוְיָאָה [מיעקב אַז] מ'הָאָט נישט געטאַרט נעמען קיין אַנדערן מָלֶךְ [שלא משבט יהודה].

ער זאָגט אָבער [אַז] אין גְּלוּת [גייט דאָס נישט אָן], איי וועסטו זאָגן וויאָזוי קאָן מען זאָגן 'לֹא יָסוּר' שְׂבֵט מִיְּהוּדָה, ווען ס'הערט זיך אויף די מְלוּכָה מִיִּשְׂרָאֵל [בזמן הגלות. אויף דעם] זאָגט ער דאָס האָט מען נישט געמיינט [שלא יסור לעולם מלוכה מישראל], אָבער ווען ס'איז [יא] דאָ אַ מָלֶךְ, טאָר נישט זיין קיין אַנדערער [שלא משבט יהודה].

זאָגט ער [דאָרט, אַז מלוכת שאול] האָט טאַקע נישט געברויכט צו זיין, איבערדעם איז געווען [ביי] שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ, ס'הָאָט נישט אויסגעהאַלטן^ט, און ער איז נִהָרַג געוואָרן דערנאָך^כ.

כד

וויש ראשונים שסוברים כי הפסוק לא יסור שְׂבֵט מִיְּהוּדָה אין זה בנדר ציווי, רק יעוד וברכה לחוד

ס'איז דאָ דִּיעוּת^{כא} וואָס זאָגן אַז ס'קען נישט זיין [שהוא ציווי], אַז ס'איז נאָר, [דער] לֹא יָסוּר שְׂבֵט מִיְּהוּדָה דאָס איז אַ בְּרָכָה, ס'איז נישט בְּדִרְךָ ציווי. ס'איז דאָ פלוגתות אין דעם.

מן השבט אשר לו המלכות שלא יסור ממנו לעולמים, ונתן להם מלכות שעה. ולזה רמז הכתוב שאמר (הושע יג, א) אֶתָּן לָךְ מֶלֶךְ בְּאִפִּי וְאָקַח בְּעֶבְרָתִי, שנתנו לו שלא ברצונו, ולכן לקחו בעברתו, שנהרג הוא ובניו ונפסקה ממנו המלוכה. ○ והיה כל זה [שלא ברצונו] מפני שהיה שמואל שופט ונביא ולוחם מלחמותיהם על פי ה' ומושיע אותם, ולא היה להם לשאול מלך בימיו, כמו שאמר להם (שמואל א' יב, יב) ה' אֱלֹקֵינוּ מִלְכָּם, והקב"ה אמר לו (שם ח, ט) לֹא אֶתָּךְ מָאֶסוּ כִּי אֲנִי מָאֶסוּ מִמֶּלֶךְ עָלֵיהֶם, ולפיכך לא נתן להם מלכות של קיימא. ומה שאמר הכתוב [לשאול] (שם יג, יא) נִסְכַּלְתָּ לֹא שְׁמֵרַת אֶת מִצְוַת ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר צִוְּךָ כִּי עָתָה הֵכִין ה' אֶת מַמְלַכְתְּךָ אֶל יִשְׂרָאֵל עַד עוֹלָם, שאם לא חָטָא היה לזרעו מלוכת בישראל, לא על כולם, וזה טעם 'אֶל יִשְׂרָאֵל', אולי היה מולך על שבטי אמו, על בנימין ואפרים ומנשה, כי יהודה ואפרים כשני עממים נחשבים בישראל. או היה מלך תחת יד מלך יהודה. ○ ולפי דעתי היו המלכים המולכים על ישראל משאר השבטים אחרי דוד, עוברים על דעת אביהם ומעבירים נחלה. והם היו סומכים על דבר אחיה השילוני הנביא שמשח לירבעם, ואמר (מלכים א' יא, לט) וַאֲעֲנֶה אֶת דָּוִד דָּוִד לִמְעַן זֹאת אֶף לֹא כָל הַיָּמִים. וכאשר האריכו ישראל להמליך עליהם משאר השבטים מלך אחר מלך, ולא היו חוזרים אל מלוכת יהודה, עברו על 'צוואת' הזקן, ונענשו בהם, וכמו שאמר הושע (ח, ד) הֵם הַמְּלִיכִי וְלֹא מִמֶּנִּי.

וזה היה [גם] עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה, עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב, והגיע העונש בסוף למה שאמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא ג:) כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, שנכרתו כולם בעון הזה, ואף על פי שהיה בורע שמעון עונש מן הצדוקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו, אלא בעבור זה שמלכו, ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי. והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקב"ה עליהם את עבדיהם והם הכריתום. ○ ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים, ונצטוו (קרח יח, ט) תִּשְׁמְרוּ אֶת כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל דָּבָר הַמְּצֻוָּה וְלִמְבִּית לְפָרֹכֶת וְעִבְדָתָם עֲבֹדַת מִתְנֶה אֲתָן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם, ולא היה להם למלוד, רק לעבד את עבודת ה'. וראיתי בירושלמי במסכת הוריות (פ"ג ה"ב) אין מושיחין מלכים כהנים, אמר רבי יהודה ענתוריא, על שם לא יסור שְׂבֵט מִיְּהוּדָה, אמר רבי חייא בר' אבא, לְמַעַן יִאָרֶיךָ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל (בפרשתן יו, כ), מה כתיב בתורה (יה, א), לֹא יִהְיֶה לְכֹהֲנִים הַלְוִיִּם. הנה שנו בכאן שאין מושיחין מלכים מן הכהנים בני אהרן וכו'.

^ט פי' שלא היה 'קיום' מלכותו.

^כ ועיין עוד בענין דברי הרמב"ן בזה, להלן באות סא-סד.

^{כא} עיין מה שהאריך רבינו בענין זה בליל ד' דחנוכה תשט"ז (ובלח"ק נדפס בחידושי תורה תשט"ז, ובדברי יואל לחנוכה ח"א אות פו), שהביא שם שיטת כמה מפרשים בזה דלא יסור שבט מיהודה הוא רק ברכה ויעוד, ועיי"ש שיטת הרשב"ם, והאברבנאל, ובעל העקידה, ואכמ"ל. ועיין עוד להלן באורך בדברי הר"ן, שהביא בעצמו כמה דרכים בזה.

כה

וכן הוא דעת הר"ן בדרשותיו, ועבור זה נדחק שם ליישב הדאך אפשר שמלכו
אחר כך החשמונאים, דאם כן לא נתקיימה הברכה, והקשה שם על דברי הרמב"ן

[ווי] דער ר"ן זאגט דאך^{כב}, [דקשה] ממה נפשך, - ער זאגט אז ס'איז געוועזן א
פּרָכָה, - נו וואָס זאָגט ער [הרמב"ן] אַ תּירוץ [אז] ס'איז געווען שְׁלָא כְּדִין, [והלא] ער

^{כב} בדרשות הר"ן (דרוש ז) הביא דברי הרמב"ן, ואח"כ כתב וז"ל: ודברי תימה הם, שאם כן לא נשלמה הבטחת
יעקב בזה, ואע"פ שהיו עונשים המסירים הממשלה. כי מי שיבטיחנו הנביא שלא יזוק ולא יפול ביד שונאיו,
ואחר כך יפול, אע"פ שדמו מידם יבוקש, לא נשלמה הבטחת הנביא. וזה הפסוק אינו מצוה ולא אזהרה לבאים,
אבל הקדמת הידיעה ממה שיקרה, ואם המולכים בישראל עוברים על זה, כבר נתבטלה ההבטחה הזאת ביטול
רב, ולא נתקיימה רק בימי דוד ושלמה. ○ אבל לדעתי הפרשה הזאת רומזת לכל שבט ושבט מה שיקרנו, כמו
שרמו לשבט דן ענין ביהודה ידבר על דרך ההודעה וההבטחה, ואמר לא יסור שְׁבֶט מִיְהוּדָה, כמו
כלומר שעם היות שיחטאו מלכיהם, עדיין לא יגיע עונשם שחסתלק ותסור מהם המלוכה לגמרי. ○ והנה רמז לו
מאמר השי"ת לשלמה (מלכים א' יא, יא-יב) עֵץ אֲשֶׁר הָיְתָה זֹאת עִמָּךְ וְלֹא שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי וְחֻקִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי עָלֶיךָ,
קָרַע אֶקְרַע אֶת הַמַּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ וְנִתְּתִיהָ לְעַבְדְּךָ, אֵךְ בְּיָמֶיךָ לֹא אֶעֱשֶׂנָה לְמַעַן דָּוִד אֲבִיךָ, מִיָּד בְּנֶךְ אֶקְרַעֶנָה וְגו'.
ולפיכך הבטיח יעקב ליהודה, שאע"פ שיחטאו מלכיו, לא יגיע חטאתם להסיר מהם המלוכה לגמרי. וכמו
שאמר השי"ת לשלמה (שם, יג) רַק אֶת כָּל הַמַּמְלָכָה לֹא אֶקְרַע, שְׁבֶט אֲחֵךְ אֲמֵן לְבָנֶךָ לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי וְלְמַעַן
יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחֻרְתִּי. והנה כל ימי בית ראשון היו מלכים ביהודה, ולא סרה מהם הממשלה.

וכן מלכות שאול אינה קושיא אצלנו, אע"פ שלא היה בימיו מושל בשבט יהודה, שהוא לא הבטיחו שלא
יקום לעולם מלך בישראל אלא משבטו כמו שפירשנו, אבל הודיע שמעת שהתחיל מלכותם לא חסור ולא תפסק
לגמרי. ולכן מלך שאול אע"פ שלא היה משבט יהודה מושל ומלך, לפי שלא היה בשבט יהודה ראוי למלכות
כמהו, כאשר העיד הכתוב (שמואל א' י, כד) כִּי אֵין כְּמָהוּ כָּל־כָּל הָעָם, ולא הבטיחו יעקב ליהודה אלא שמעת
שהתחיל לו המלוכה לא 'חסור' ממנו, ואין ההסרה נופלת אלא בדבר שכבר התחיל.

ואין ממלכי חשמונאי על זה קושיא כלל, כי לא יבטיחו הכתוב ליהודה רק כל ימי היות הממשלה
לישראל מצד עצמם, לא תכרת משבט יהודה, והממשלה לעולם תהיה בשבטו, כל זמן שתהיה בישראל. אבל
לא הבטיח שלא יתמנה אדם בשררה מן השררות, אם אינו משבט יהודה. והמלכים אשר מלכו בבית שני לא
היתה מלכותם מצד עצמם כלל, אבל הם כפקידים למלך פרס ורומי, גם לזולתם מן המלכים. אבל מכל מקום
אין הכוונה שלא תהיה מלוכה וממשלה לאחד מאחיו, אבל הבטיחו שלא תפסק מן שבטו הממשלה לגמרי, כל
זמן שתהיה המלוכה לישראל. אבל בהיות ישראל בגלות אין מלך ואין שר, לא הובטח שבט יהודה שתשאר לו
ממשלה.

ועל דעת רבותינו ז"ל יש כאן דרך אחרת, שהבטיחו שלא תסור לעולם משבטו קצת ממשלה, בין בהיותם
על אדמתם, בין בהיותם בגולה. וכן הבטיחו שלא תפסק תורה מורעו. וזהו שאמר בפרק קמא דסנהדרין (דף ה.)
לא יסור שְׁבֶט מִיְהוּדָה, אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את העם, ומחזק מביין רגליו, אלו בני בניו של הלל
שמלמדין תורה ברכים. והנה הבטיחו בכאן שתי הבטחות, האחת שלא יפסק נגיד ומצוה מורעו ואפילו בהיותו
בגולה, והשנית שיהיו זרעו עוסקין בתורה. ○ והוא שאמרו ביומא (כז, א) אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן
דמורי, אלא דאתי משבט לוי, או דאתי משבט יששכר, מלוי דכתיב (בכרס לג, ט) וְיִרְדּוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב, מיששכר
דכתיב (דברי הימים א' יב, לג) וּמִבְנֵי יִשְׁשָׁכָר יִזְעֹקֵי בִּנְיָה לַעֲתִים. ואימא נמי מיהודה דכתיב (תהלים ט, ט) יְהוָה
מִחֻקֵּי, אֲסוּקֵי שְׁמַעְתָּא אֵלִיבֵא הִלְכָתָא קְאָמְרִינֵן. הרי שאע"פ שלא הובטח זרעו שיסכים לא האמת, מכל
מקום הובטח שלא תהא תורה פוסקת מורעו. וזו ההבטחה קיימת לעולם, בין בזמן שישראל על אדמתם בין
בעת לכתם בגולה.

ולפי הנמצא לרבותינו ז"ל במדרשים יש להם דעת אחרת, והוא, שזאת ההבטחה לא תתחיל רק אחרי
ביאת הגואל, ויבטיחנו כי אף על פי שתפסק המלכות משבטו בזמן הזה, אחר ביאת המשיח לא תפסק מורעו
לעולם. ויהיה עד כ"י כ'א שילה, כמו 'בזמן' שיבא שילה. וזה מוזכר בבראשית רבה (ט, ז), ובילמדנו (תנחומא
ויהי, סימן ט) אמרו שם: לא יסור שְׁבֶט מִיְהוּדָה, זה כסא מלכות, שנאמר (תהלים מז, ט) כִּסֵּאָךְ אֶלְקִים עוֹלָם וְעָד,
ומחזק מביין רגליו, כשיבא אותו שכתוב בו (ישע' כח, ג) בְּרָגְלִים תִּרְמָסְנָה עֲטָרַת זָאוֹת וְגו'. עד כ"י כ'א שילה,
כשיבא מי שהמלכות שלו. וְלֹא יָקָהָ עַמִּים, כשיבא מי שמקהה שיני כל אומות העולם, שנאמר (מִיכָה ז, טז)
יְשִׁימוּ יָד עַל פֶּה אֲזִינֵיהֶם תִּחְרְשֶׁנָּה. הנה מוכח מדבריהם שזו ההבטחה אינה מתחלת רק אחרי ביאת הגואל. וכן
דרשו עוד (הובא בילקוט שמעוני ויהי, רמז קס) לא יסור שְׁבֶט מִיְהוּדָה, זה משיח בן דוד שהוא עתיד לרדוף את
המלכיות, שנאמר (תהלים ט, ט) תִּרְעַם בְּשֶׁבֶט בְּרָזֶל, ומחזק מביין רגליו, אלו יושבי יעבץ. עד כ"י כ'א שילה,
שעתידין כל אומות העולם להביא דרוון למשיח בן דוד, שנאמר (ישע' יח, ז) בָּעַת הַהִיא יִכְבֹּל שֵׁי לֶחַי בְּ-זָאוֹת.
וזה מפורש בכמה מקומות שבזמן המשיח ירדו כל האומות להשי"ת, והוא שהנביא מבטיח (זכרי' יד, ט) כִּי־סָ
הָיָה יְהוָה ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד, ופירוש שבזמן הזה שמו אחד בפי כל האומות וכו'.

זָאָגט^{כב} [הרמב"ן, כי] די חֲשֹׁמוֹנָאִים וואָס זענען געוואָרן מְלָכִים, זענען זיי אויך פֿאַרדעם נַעֲנֵשׁ געוואָרן [אז] זיי זענען נִהְרָג געוואָרן [לבסוף, כאָטש] זיי זענען געווען גרויסע צַדִּיקִים און זיי האָבן אויפגעהאַלטן פֿל הַתּוֹרָה פּוֹלָה, און דורכדעם [לפי שעברו על לא יסור שִׁבֶּט מִיְהוּדָה] זענען זיי אַזוי נַעֲנֵשׁ געוואָרן, [אז] זיי זענען דערנאָך נִהְרָג געוואָרן, ס'איז נישט געבליבן גאָרנישט פון די בְּנֵי חֲשֹׁמוֹנָאִי^{כד}.

זאָגט דאָרט דער ר"ן אין דרשות הר"ן, פֿרעגט ער אים אַ קְשִׁיָּא, [דהרי] הֲיֵהָ אֵיךְ שִׁיְהִיָּה ער זאָגט [אז] זיי זענען נַעֲנֵשׁ געוואָרן, אָבער אַלץ איז דאָךְ נישט נִתְקַיֵּם געוואָרן בְּרַכַּת הַזֶּקֶן [אז] לֹא יִסּוּר שִׁבֶּט מִיְהוּדָה, און וויאָזוי קען דאָס זיין, פֿאַרוואָס שטייט אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה [אזוי] און ס'האָט נישט אויסגעהאַלטן.

כו

אבל באמת לדעת הרמב"ן אין זה קושיא כל כך, שהרי סובר דהוא ציווי, ובציווי אפשר שיעברו על זה, וכמו ששייך בכל המצות שיעברו ח"ו עליהם

נאָר [באמת] לויטן רמב"ן איז נישט קְשָׁה, [שהרי] ער זאָגט [דאָךְ] אַז ס'איז אַ צִיווי, קען מען זאָגן [אז ס'איז] אַזוי ווי אַלע צִיווִיִּים [דשייך לעבן בעונות מצד הבחירה], דאָס איז געווען אַ צִיווי [שלא יסור] נאָר מ'האָט נישט געפּאָלגט. [אלא שהר"ן] ער גייט נישט די שְׁטִיטָה, ער זאָגט אַז דעס איז נאָר געווען אַ בְּרַכָּה, און ס'איז אַלעס דורכגעפֿירט געוואָרן [עיי"ש לפי דרכו]^{כז}.

כז

ועל כל פנים צ"ב כל הענין של מצות המלך, וביאור מה שהיה בהתמנות שאול על כל פנים ס'איז שווער דאָ [להבין כל ענין מצות המלך, ומה היה הענין בימי שאול].

כח

פירוש הבעל עקידה

וביטב לב כתב והנבחר מכל הפירושים הוא פירוש בעל העקידה, דמה שחרה אפו של שמואל הוא בשביל שביקשו מלך "לשפוט" אותם, ובאמת ענין המלך הוא רק עבור "מלחמות" וכדומה, ולא לענין המשפט שעל זה היה להם שמואל לשופט

דער זיידע זכרונו לברכה אין ייטב לב דאָ אין די פרשה^{כב}, האָט אַ גאַנץ אָריכות [אין דעם]. זאָגט ער [אז] פון אַלע פֿשְׁטִים איז נאָך אין בעסטן דער בעל עקידה.

^{כב} וכמובא לעיל בסוף דברי הרמב"ן.

^{כד} כמבואר בגמרא בבא בתרא (ג,): והובא בתוך דברי הרמב"ן לדליל.

^{כז} ועיין עוד בזה בדברי רבינו בטיב לבב פרשת ויחי (עמוד רפז).

^{כח} בייטב לב בפרשת (ד"ה כי תבא אל הארץ): והרבה תירוצים נאמרו ונשנו על זה, והיותר נוח לקבל הן דברי מהר"י בעקידה שאמרו שלא כהוגן שִׁמָּה לָנוּ מֶלֶךְ לְשַׁפֵּטנוּ, כי המשפט לאלקים הוא, רצ"ל להדיינים, ואין זה נוגע למלך, כי אם עיקר התמנות המלך ללחום מלחמות וכו'. והוא שנאמר וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כְּאִשֶּׁר אָמְרוּ תָנָה לָנוּ מֶלֶךְ לְשַׁפֵּטנוּ דייקא, ובפרט שהוא דבר הנוגע אל כבודו, כי הוא היה השופט בימים ההם כידוע. ואמנם אחר כך כאשר אמרו (שמואל א' ח, כ) וַיֵּצֵא לִפְנֵינוּ וַנִּלְחֶם אֶת מֶלֶךְמִתְנֶה, הרי אמרו כהוגן, אז נתרצה שמואל, ע"כ תורף דבריו הנחמדים.

ואמנם לדעת גם זה איננו שוה לי, כי אם כן קשה מדוע גם בסוף אמרו וּשְׁפִטְנוּ מֶלְכָּנוּ, היינו שיכריחנו לקיים דבר המשפט, עיין שם (בעקידה שפירש כן), ולא תיקן בזה, כי אם כן כמו כן נוכל לפרש ראשית דבריהם מה שאמרו לְשַׁפֵּטנוּ. ועל ידי הדוחק צריך לומר שבתחלה לא אמרו רק לְשַׁפֵּטנוּ (שמואל שם, ה), ואחר כך הטיבו דבריהם במה שאמרו שני הענינים, וּשְׁפִטְנוּ, גם וַנִּלְחֶם מִלְחָמוֹתֵינוּ (שם, כ), אבל זהו דוחק גדול כמוכח. ומלבד זה אתפלא עליו אשר גזר אומר כי ענין משפט אין למלך, הלא מצינו בידו (שם ב' ח, טו) וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וַיַּצְדִּיקָה לְכָל עַמּוֹ וְגו', ובשלמה בראשית ממלכתו (מלכים א' ג, טז) אַז תִּבְאֶנָּה שְׁתֵּים נָשִׁים וְגו', עד (שם, כח) כִּי רָאוּ כִּי חֲכָמַת אֱלֹקִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְגו', ובתהלים (עב, א) מִשְׁפָּטֶיךָ לְמִלְךָ תֵּן וְגו' יְדִין עַמְּךָ בַּצִּדִּיק וְיַעֲרִיךְ

דער בעל עקידה זאגט¹⁰, אז דער חטא איז געווען וואָס זיי האָבן געבעטן לְשַׁפְּטֵנוּ (שמואל א' ח, ה), [ווייל] אַ מֶלֶךְ איז נאָר אויף מַלְחָמוֹת וכדומה, [אַבער] אויף מִשְׁפָּטִין איז געווען שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא עוֹשֶׂה צִדְקָה וּמִשְׁפָּט (שם ז, טו), זיי האָבן נישט געדאַרפט צו זאָגן לְשַׁפְּטֵנוּ. זאָגט ער [בייטב לב, אד] דאָס איז נאָך אין בעסטן [דער פֿשט].

כט

מה שקשה על פירוש הבעל עקידה

אמנם שוב הקשה שם גם על פירוש זה, שהרי מצינו בדרך ושלמה שהיו שופטים את ישראל

נאָר וואָס דען, אָבער ער פרעגט דאָס אויך אָפּ, דער ייטב לב.

קודם [ווייל] ביים אויספיר (שם ח, כ) שטייט נאָכאַמאָל וְשַׁפְּטֵנוּ [מלכנו. ואם כן] איז דאָס אַ דוּחַק, ס'האַלט נישט אויס [דער פֿשט].

און דערנאָך, [ווייל] וואו איז דאָס עפעס אַ כָּלֵל אַז אַ מֶלֶךְ איז נישט צו מִשְׁפָּטִין, [והלא כתיב אצל] דוֹד הַמֶּלֶךְ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בארץ (שמואל ב' ח, טו), ביי דוד המלך איז געווען דין, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה. און שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ האָט געמאַכט מִשְׁפָּטִים, אַזוי ווי ס'שטייט (מלכים א' פרק ג). וואו קאָן מען דאָס אַוועקמאַכן [ענין המשפט של המלך. ועל כן] צום שפיקט איז ער דאָס אויך מִדְּחָה.

ל

פירוש הייטב לב

ולכן מפרש הייטב לב עצמו, בהחלט היה עבור הלשון שאמרו תָּנָה לָנוּ מֶלֶךְ, שיתנהג כרצוננו,

והתורה אמרה שום תִּשְׁמֵם עֲלֵיךְ, שהוא ימשול עליהם בעל כרחם, להנדינם בדרך הראוי

[און] דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב פירט אויס¹¹, אַז דאָס לשון שטייט [בתורה שום תִּשְׁמֵם עֲלֵיךְ, ולכן היה להם לומר] 'עֲלִינוּ', און זיי האָבן געזאָגט 'לָנוּ', ער זאָל זיין 'ביי אונז' אין די הענט, [ולכן היה זה נחשב לחטא].

בְּמִשְׁפָּט, ובמלך המשיח אשר אנו מייחלים יום בואו במהרה בימינו, נאמר (ישעיה יא, ד-ה) וְיֵצֵא חֹטֵר מִגִּזְעוֹ יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁפֹּט בְּצִדְקָה דָּלִים, הרי מצינו משפטים שהמלך שופט, ויפה אמרו לְשַׁפְּטֵנוּ, ולא עולתה בו.

¹⁰ בעקידת יצחק בפרשתן (שער צה): והנה לפי שהם אמרו עֲשֵׂה שִׁמְחָה לָנוּ מֶלֶךְ לְשַׁפְּטֵנוּ כָּלֵל הַגּוֹיִם, שיראה שלא כווננו מתועלת המלך רק בדבר 'המשפט', לזה היה הדבר קשה בעינינו [של שמואל הנביא], שִׁירָאָה שהם מואסים בו 'במשפטי', שהוא עצם מלאכתו להם וכו'. [עיי"ש עוד באורך].

¹¹ בייטב לב שם האריך טובא בזה, וכתב בתוך הדברים וז"ל (במקצו): אומה או מדינה אשר ממליכים עליהם מלך, יש אשר כוונתם רצויה לתכלית ולהועיל וכו', למען ילחם מלחמותיהם וישמרם מכל אויב ואורב, וישגיח עליהם לנהלם על מבוצי הַחֲקָמָה ועל דרך הישר לבלי יעשה איש כלבבו וכו'. ואמנם אופן הב' הוא שאינם רוצים לקבל עול מורא מלכות, ובהפקירא ניהא להו וכו', ומה שממליכים מלך הוא רק למען היות להם הדבר לכבוד ולתפארת, כי אם המצא תמצא אומה או מדינה אשר אין להם מושל, זהו לאות ולמופת על גודל שפלותם ופחיתתם וכו'. והנה בראשית ממלכת המלך אלו ואלו חפצים בו וכו', אולם ברבות הימים וְהַשָּׁנִים כשבת המלך על כסא מלכותו, מוכיח סופן על תחלתן איך היתה כוונתם וכו'. דהעם המכוונים לתכלית האמיתית וכו' ברבות הימים יוסיפו יום יום אהבה על אהבתו וכו' ומקבלים עול מלכותו ומוראו כאילו היום נתמנה וכו'. אך אמנם המכוונים רק לטובתם ולכבודם ותפארתם, אין זה אלא תאוה וחמדה בלתי תכלית המועיל, ועל כן אחרי המלכו עליהם וכבר השיגו תאותם, וכי נִשְׁכַּעוּ והורגלו בו שוב ימאסו בו והוא בעיניהם אך למותר וכו', כמו שהוא בכל תאוות וחמודי עולם הזה וכו'. והנה המאמר כָּלֵל הַגּוֹיִם יש לפרש בתרי אנפי, הא' שלא תאמר הלא ישראל הם עזין וטבען לבלי לקבל עול מלכות עליהם, על כן אמר כָּלֵל הַגּוֹיִם, רוצה לומר שנהיה נכנעים לקבל עול מלכות עלינו כשאר האומות. השני, שאינם רוצים לקבל עול, אלא לכבוד ולתפארת, וזה מאמרם כָּלֵל הַגּוֹיִם וכו', מפני שיש לכל הגוים מלך וכו' כן אנהנו נמליך מלך לטובותינו להיות לנו לשם ולתפארת. וה' אף לעמוד על ביורו הדבר המכוון באומרו כָּלֵל הַגּוֹיִם, הוא בשנדרק דבקרא כתיב וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה 'עֲלֵי מֶלֶךְ, שום תִּשְׁמֵם 'עֲלֵיךְ' מֶלֶךְ, ובשמואל (א' שם, ה) נאמר שִׁמְחָה לָנוּ מֶלֶךְ, וירע הדבר בעיני שְׁמוּאֵל כִּאֲשֶׁר אָמְרוּ תָנָה לָנוּ מֶלֶךְ (שם, ו), אחר כך כתיב (שם, ט) וְהָגַדְתָּ לָהֶם מִשְׁפָּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ 'עֲלֵיהֶם', אחר כך כתיב (שם, יט) לֹא כִּי

דאָס איז דער תּמָצִית הַדְּבָרִים, ער זאָגט דאָרט באַרִיכוּת, אָבער דער תּמָצִית איז דעס, דער חִילוּק איז צי זיי האָבן געמיינט 'לָנוּ', ס'זאָל זיין ביי זיי אין די הענט. ס'ווערט געברענגט נאָך אַזא בחינה פריער אויך.^ט

לא

מה שקשה לפירוש הייטב לב

אמנם עדיין לא מיושב בזה כל הענין, ובפרט הלשון קָבַל הגוים,

[נאָר] ס'איז נאָך אַלץ אַביסל שווער, ס'איז [עפעס] אינגאַנצן געווען גיווענדט אין 'לשון' און ס'איז אַלץ נישט פאַרענטפערט דער פֿאַל הגוים, און דאָס גאַנצע ענין. און דאָס ענדערט די מַצָוה אַז ס'איז אַזוי ווי די גוים? אַלץ איז נאָך שווער צו זאָגן.

לב

קושיא יד - מתוך הדרוש

(יד) [ובספרי^{יב} הקשו גם כן בענין זה, דהלא מצוה היא מן התורה לשאול להם מלך, ולמה נעשו בימי שמואל, ומתוך לפי שהקדימו על ידם. ויש להבין ענין 'הקדמה' זו מהו].

(הקושיא בדברי רבינו, להלן באות נו)

לג

קושיא טו - מתוך הדרוש

(טו) [עוד דרשו בספרי בכפל הלשון 'שום תשים', דבא ליומר דאם מת המלך ממנין מלך אחר תחתיו. וקשה דפשיטא היא, דאם יש מצוה למנות מלך, אם כן כשמת המלך יש למנות אחר תחתיו, ומדוע צריכין על זה לימוד בהפסוק].

(הקושיא בדברי רבינו, להלן באות נו)

לד

קושיא טז - מתוך הדרוש

(טז) [עוד איתא בספרי^{יג} בריש פרשת המלך, עֲשֵׂה מצוה האמורה בענין, שבשכרה תכנסם לארץ. וקשה דהרי לא נתחייבו במצוה זו רק לאחר כניסתם לארץ, ולאחר ירושה וישיבה, ואם כן האיד שייך שבשכר מצוה זו הוא שיכנסו לארץ].

(הקושיא בדברי רבינו ביתר ביאור, להלן באות צז-צח)

אם מֶלֶךְ יִהְיֶה 'עֲלֵינוּ', אחר כך כתיב (שם יב, א) וְאֶמְלִיךְ 'עֲלֵיכֶם' מֶלֶךְ, ושם נאמר (שם, יז) וְיָרְאוּ כִּי יַעֲתֻכֶּם יְרֵבָה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם וגו' 'לָכֶם' מֶלֶךְ וכו'. אבל הענין, כי באומרים 'עלי' או 'עלינו', הכוונה שרצונם לקבל עליהם עול מוראה של מלכות וכו', אבל באומרים 'לנו' הכוונה להנאתנו ולטובתנו, והיינו להיות לנו לכבוד ולתפארת וכו'.
 • ובוה יבואר הכל על נכון. כי בקרא כתיב וְאֶמְרָתָּ אֲשִׁימָה 'עֲלֵי' מֶלֶךְ, היינו לישא עול מוראו עלי, פֿאַל הגוים הנושאים עליהם עול מלכות. שוֹם תְּשִׁים 'עֲלֵיךְ' מֶלֶךְ, וכפל הלשון ובלשון הוה, דאז לא פעם אחת תמליכוהו, כי מדי יום יום תמליכוהו עליך מחדש וכו'. אבל גבי שמואל באומרים שִׁימָה 'לָנוּ' מֶלֶךְ, להנאתנו ולטובתנו, ולא לתכלית המועיל לישא עולו, ומה שאמרו פֿאַל הגוים היינו לכבוד ולתפארת, לזה וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ תִּנֶּה 'לָנוּ' דִּיקָא, ולא אמרו 'עלינו' וכו'. אך היה עולה על דעתו אולי אינם יודעים מעול מלכות כלל. וכאשר אמר לו השי"ת וְהִגַּדְתָּ לָהֶם מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ 'עֲלֵיכֶם' דִּיקָא וכו', אז וַיֹּאמְרוּ לֹא כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ בתחלה 'לנו', כי אם מֶלֶךְ יִהְיֶה 'עֲלֵינוּ' דִּיקָא וכו'. ושלל אמרו הלא טבע עמנו הוא היפך זה, אנחנו מבטיחים לך וְהִינֵנוּ גַם אֲנַחְנוּ פֿאַל הגוים וגו', רצ"ל כמו שהם נושאים עול מלכות עליהם כמו כן נהיה גם אנחנו נכנעים תחת המלך לשמוע בקולו. אז ראה שמואל ששואלים כהוגן, על כן וַיְדַבֵּר בְּאָזְנֵי ה' (שם ח, כא), ועל כן אמר שמואל וְאֶמְלִיךְ 'עֲלֵיכֶם' מֶלֶךְ, ואח"כ הוכיחם כי תחלה אמרו שלא כהוגן, וזה רָאָה כִּי יַעֲתֻכֶּם יְרֵבָה וגו' לְשֹׂאֵל 'לָכֶם' מֶלֶךְ, 'לכם' דִּיקָא, אבל כשאמרו 'עלינו' הטיבו אשר דברו. ובוה מתורץ הכל על נכון באר היטב.
^ט בכלי יקר כאן (יז, טו), עיין שם באורך. ועיין בתורת משה להאלישיך פרשת שלח (ע"פ פ' תנח"א ראש) שכתב כעין זה. ועיין עוד מזה בדברי רבינו בס"ג קרח תשכ"ז.

לט

ישׁוב הקושיות בפרשת המלך

הקדמה לישׁוב קושיא ח, וקושיא יא

והנראה לבאר בענין בקשת המלך בימי שמואל, על דרך בעל העקידה דהחמא היה במה שבקשו מלך 'לשופט', אבל בשנפרש דהחמא הוא מה שאמרו זה בצירוף לשון 'כָּכָל הַגּוֹיִם'

נאָר [ולבאר] דאָס ענין, וועל מיר צוקומען צו פֿרשֶׁת המֶלֶךְ.

דאָכט זיך מיר [כי בהקדמה דלהלן] מיט דעם קאָן מען מִיִּשֵׁב זיין דאָס ענין, [צו] מִשְׁוֹה זיין דעם בעל עקידה וואָס ער זאָגט [אז] דער פעלער איז געווען ווייל זיי האָבן געזאָגט לְשׁפֹּטֵנוּ, און מיט דעם כָּכָל הַגּוֹיִם. און ממילא איז נישט קֶשֶׁה די קשיא וואָס דער זיידע זכרונו לברכה פרעגט אין ייטב לב [על פירוש העקידה, דהלא מצינו דדוד המלך ושלמה המלך היו שופטים את ישראל, און ס'האַלט אויס] פירוש בעל העקידה, דהחסרון היה על מה שביקשו בענין 'המשפט'.

מ

ובדרך זה יבואר גם מה שאמרה התורה כאן הלשון 'כָּכָל הַגּוֹיִם'

קען זיין אזוי.

דער אָמֶת איז דאָך אַ קוֹשִׁיאַ חֲזָקָה, [מה שהקשו] דער רמב"ן מיטן בעל עקידה לא, וואָס איז דער כָּכָל הַגּוֹיִם [וכדלעיל בקושיא יא].

די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה האָט געזאָגט עפעס [כָּכָל הַגּוֹיִם], ס'איז דאָך אַ מִצְוָה, גיט מען עפעס אַ שטעל אַראָפּ זאָלן טון כָּכָל הַגּוֹיִם, זיי זאָלן טון אזוי ווי די גוים? מה לָנוּ וְלָהֶם, מ'וועט זיך עפעס לערנען פון די גוים זאל מען זיך לערנען?

מא

והוא דבאמת אצל ענין 'המשפט' צריך שיהיה הכל רק על ידי משפטי התורה שהם משפטי ה', ובענין אסור כלל ליקח שום דבר מן חקי ונימוסי האומות, כי בגוים אין תורה

[איבערדעם] קלער איך אזוי.

ס'איז אַמאָל אָמֶת יִצְיִב, מִשְׁפָּטֵי הַתּוֹרָה, [שהם] מִשְׁפָּטֵי ה' אָמֶת צָדֵקוֹ יְהוָה (תהלים יט, י), [דעס איז] לֹא מִיָּנִיָּה וְלֹא מִקְצָתוֹ, איז נישטאָ ביי גוים, [וכדכתיב] כְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה לָב. מִשְׁפָּטִים וואָס די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה האָט געגעבן חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים, אַז מ'איז עס מִדְּמָה אַ דְּמִיּוֹן צו די גוים, דעמאָלטס איז אַן עֵק! חלילה שטייט דאָך²⁷ אויף מִשְׁפָּטֵי הַגּוֹיִם [זייער שאַרף].

²⁷ כדלעיל באות יג, ובהערה ט.

²⁸ עיין שם בעקידת יצחק, מה שהאריך בביאור לשון זה, ואכמ"ל.

²⁹ כמו שדרשו על זה באיכה רבה (ב, יג): מִלְכָּה וְשָׁרִיָּה כְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה (איכה ב, ט). אם יאמר לך אדם יש 'חכמה' בגוים, תאמין, הדא הוא דכתיב (עובדיה א, ח) יְהִיאֲבֹדְתִי חֲקִמִים מֵאֲדוֹם וּתְבוֹנָה מִהָר עֶשׂוֹ. [ואם יאמר לך] יש 'תורה' בגוים, אל תאמין, דכתיב מִלְכָּה וְשָׁרִיָּה כְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה.

³⁰ בתנחומא משפטים (סימן א): מניין לבעלי דינין של ישראל שיש להם דין זה עם זה, [אפילו] שיודעים שהעכו"ם דנין אותו הדין כדיני ישראל, שאסור להזדקק לפניהם, תלמוד לומר (משפטים כא, א) [וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים] אֲשֶׁר תִּשְׁמֹר לְפָנֶיהֶם, לפני ישראל ולא לפני גוים [וכן מבואר בגמרא גיטין פח:]. שכל מי שמניח דיניי ישראל והולך לפני עכו"ם, כפר בהקב"ה תחלה, ואחרי כן כפר בתורה, שנאמר (האזינו לב, לא) כִּי לֹא כְּצוּרָנוּ צוּרָם וְאֵיבֵינוּ פְּלִיִּים. משל למה הדבר דומה לחולה שנכנס הרופא לבקר, אמר לבני ביתו האכילוהו והשקוהו, כל מה שרוצה אל תמנעו ממנו כלום. נכנס אל אחד, אמר לבני ביתו הזהרו שאל יאכל דבר פלוני ואל ישתה דבר פלוני, אמרו לו

דאָס איז נישט פאַרהאַנדן, דאָס האָט אַודאי נישט קיין פּלאַץ ל"ד.

מב

אמנם בענין המלחמות מותר ליקח מהם דרכי תכסיס למלחמה, כי הרי באמת אם היה הדור זכאי לא היו ישראל צריכין לכלי זין כלל, ורק בשביל שלא זכו צריכין עדיין ללחום עם הגוים בדרך הטבע, אבל כל ענין המלחמה והחרב שייך באמת רק להאומות ולא לישראל, ועל כן אפילו באופן כשצריכין להשתמש בזה כדי ללחום נגד הגוים, הרי מושאל מדרבם ותכסיסם

מלחמות אָבער, לאָמיר זען.

דער אָמת ווען אידן זענען ראוי, איז נישט פאַרהאַנדן קיין מלחמות.

[ווי] רש"י זאָגט ל"ה, מ'האָט געזאָגט עֲלֶיהָ רַשׁ (דברים א, כא), און ווען נישט די מרגלים

לא הָיוּ צָרִיכִין לִפְלִי זֵין.

לזה אמרת לאכול כל מה שהוא רוצה ולזה את אומר אל יאכל, אמר להן החולה הראשון אינו של חיים, לפיכך אמרתי להם אל תמנעו לו, כלומר בין יאכל ובין לא יאכל ימות, אבל זה שהוא של חיים, אמרתי אל יאכל דבר פלוני, שלא יכביד את חוליו. וכן חוקות עכו"ם, שנאמר (ירמ' י, א) כי חקות העמים הכל הוא, וכתוב (יחזקאל כ, כה) וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם, אבל לישראל נתתי להם מצות וחוקים טובים, שנאמר (אחרי יח, ה) ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם. וברש"י משפטים (כא, א): (אשר תשים) לפניהם. ולא לפני עכו"ם, ואפילו ידעת בדיון אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביאהו בערכאות שלהם. שהמביא דיני ישראל לפני הגוים, מחלל את השם, ומייקר את שם האלילים להשביחם (ס"א להחשיבם), שנאמר כי לא כצוננו צונם ואֲבִינוּ פְלִילִים, כשאיבינו פלילים זהו עדות לעילוי יראתם.

ובשלחן ערוך (ח"מ כו א): אסור לדון בפני דיני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם (פ"י מושב קבוע לשריהם לדון בה), אפילו בדין שדנים בדיני ישראל. ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם, אסור. וכל הבא לדון בפניהם, הרי זה רשע, וכאילו חירף וגידף, והרים יד בתורת משה רבינו ע"ה. הג"ה, ויש ביד בית דין לנדותו ולהחרימו, עד שישלך יד העובדי כוכבים מעל חבירו (מהרי"ק שורש קנד). וכן מחרימין המחזיק ביד ההולך לפני עובדי כוכבים (ריב"ש סימן ק"ב). ואפילו אינו דן לפני עובדי כוכבים, רק שכופהו על ידי עובדי כוכבים שיעמוד עמו לדין ישראל, ראוי למתחו על העמוד (מרדכי פ' הגזול קמא). ועיין לקמן סימן שפ"ח.

ל"ה רבינו ביואל משה (א, א): הנה ידוע גדול האיסור לילך בערכאות עכו"ם, וכתב רש"י ז"ל בפרשת משפטים דהוא מייקר שם אלילים. ולשון הרמב"ם (סוף הל' סנהדרין) והטור שו"ע (ח"מ שם) דהוי כאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה. והוא שבשביל שמניח תורת ה' הממיתה ובוחר בדיני גוים, הרי הוא בזה כמורה לדתם. ועיין בש"ך (ח"מ כב, טו) שחמור יותר המקבל עליו סתם לדון בדיני גוים, ממי שמקבל עליו גוי פלוני שסומך עליו ומהימן בעיניו, כי עיקר החומרא הוא בשביל שהיא דיני גוים. • וכל זה מיידי אף ביחיד שהולך לדיני גוים לטובתו ולהנאתו, ואינו בשביל שנותן יותר חשיבות לדיני גוים, אלא בשביל תאות ממונו שחושב להשיג יותר בזה, ומכל מקום הוי כמו חירוף וגידוף. זולת כשיש אלם שאי אפשר לכופו באופן אחר לעשות כדת של תורה, נותנין לו הבית דין רשות לילך בערכאות, ואין זה חירוף וגידוף, כי הוא עושה ברשות בית דין כדי להקים עולה של תורה לשכר זרועות אלם. • ולפי זה המחזיקים חוקי עכו"ם לכופ את ישראל לחוקיהם בכל דבר, הן בדיני ממונות ונפשות ועריות, אף שיש להם רבנים ודיינים המשרתים אותם, אבל במשפטיהם רוצים רק בחוקי עכו"ם, ובכוונה עוזבים לגמרי את התורה הקדושה, זה גרוע הרבה יותר מהחילוף בערכאות בשביל תאות ממונו, דאילו כשהולך בערכאות בשביל תאות הממון אינו אלא כ'חירוף וגידוף בכ"ף הדמיון, אבל זה הוא חירוף וגידוף ממש. • והאומות העושין כן, מקיימין בזה מצוה, כי בני נח נצטוו על הדינים (סנהדרין נו:) ולא קבלו את התורה הק', ואדרבה גוי העוסק בתורה חייב מיתה (שם נט.), אם כן נצטוו רק על ככה לעשות להם דינים כפי שכלם, ומקיימין בזה המצוה, אבל ישראל שקבלו את התורה הק', ונבחרו בזה מכל העמים, ואם מבצעים בתורה הק' לחוקק להם חוקי עכו"ם, הרי זה ודאי כפירה גמורה בתורה הק'. • וברור שיש בזה הענין בלבד איסורא דיהרג ואל יעבור, מלבד האיסורים האחרים שיש בזה שדינם כן, כמו שכתבתי למעלה. וכל חברי אותה הכנסת שנתיסדה בחוקים האלה, המה שותפים באיסור הנורא הזה, והיעלה על הדעת שיהיה בזה איזה היתר להשתתף עמהם. אבל עוד גרוע יותר, מה שאומרים בפירוש שאין צורך ח"ו להתורה הק' כלל, ומפורש יוצא בדבריהם שעשו ממשלת ישראל בארץ הקודש רק בחוקי מדינה, לא בחוקי תורה, ואף הדתיים שבכנסת, כשמבקשים שם איזה ענין הנוגע לדת תורתנו הק', אומרים רק שמבקשים חוק הדעמוקראציה, ואי אפשר לומר שם כלל שמבקשים בוכות דיני התורה, שבוה כולו מודי שהיא מדינה בלי תורה, אלא מדינה של מינות וכפירה רחמנא ליצול וכו'.

דער בורא כל עולמים האָט געגעבן, פֿאַר אידן האָט דער בורא כל עולמים געגעבן די מתנה, (כי) אַז מ'איז ראוי, קאָן מען מַנצח זיין מלחמות אָן פֿלי זיין. נאָר ווייל אַלץ איז געווען חטאים אין דור [לכן הוצרכו גם לכלי זיין].

מג

רש"י זאָגט^{לו} [בפסוק] שְׁמַעוֹן וְלִוי אֲחִים כָּלִי חֲמֵס מִכְרִיתֵיהֶם (ויחי מט, ה), וואָס איז דער 'חֲמֵס'. זאָגט רש"י, חֲרֵב האָט מען געגעבן פֿאַר עֲשׂוֹן, וְעַל חֲרָבָה תִּחְיֶה (תולדות כז, מ), 'די' בִּרְכָה האָט מען געגעבן פֿאַר עֲשׂוֹן. ביי אידן, האָט דאָס קיין פֿלאַץ נישט. [ולכן כששמעון ולוי] זיי האָבן זיך באַנוצט מיט פֿלי זיין, [אמר יעקב כי] דאָס איז געווען פֿון עֲשׂוֹן.

מד

[וכן בפסוק] וְאַתָּה בָּלַעְתָּ בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בְּחָרֵב (מטות לא, ח), זאָגט אויך רש"י^{לו}, - [און פון] דברי חכמינו ז"ל איז עס^{לח}, - ער האָט גענומען אומנאָטן שֶׁל יִשְׂרָאֵל [לכא עליהם] פֿפּה, האָט מען זיך באַנוצט מיט אים מיט זיין אומנאָט, האָט מען אים גע'הָרְגֶ'עט בְּחָרֵב, [וואָס] דאָס איז די אומנאָט פֿון די גוים.

מה

מ'האָט עס טאַקע געברויכט צו טון, [ווייל] דער בורא כל עולמים האָט אַזוי געהייסן, ס'איז אַ געווען אַ ציווי [לחת נקמת ה' במדין], מ'האָט אים געדאַרפט הָרְגֶ'נען בְּחָרֵב, אָבער דאָס האָט מען גענומען פֿון אים. [ווען] מ'האָט געברויכט, האָט מען זיך באַנוצט דערמיט, אָבער דאָס איז גענומען פֿון דאָרט, [ווייל] דאָס קער צו זיי. נאָר מ'ברויך עס האָבן אַקעגן זיי, [על דרך] מִיָּנִיָּה וּבִיָּה אַבָּא לִישְׁדִּי בִּיה נִרְגָּא^ט.

^{לה} ברש"י דברים (א, ח): רָאָה נְתִיתִי [לפניכם את הָאָרֶץ]. בעיניכם אתם רואים, איני אומר לכם מאומד ומשמועה: באו ורשו [את הָאָרֶץ]. אין מערער בדבר, ואינכם צריכים למלחמה, אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכין לכלי זיין.

^{לי} ברש"י ויחי (מט, ה): שְׁמַעוֹן וְלִוי אֲחִים. בעצה אחת על שכם וכו': כָּלִי חֲמֵס. אומנאָט זיך של רציחה, חמס הוא בידכם, מברכת עֲשׂוֹ הָיָא זו, אומנאָט שלו היא, ואתם חמסתם אותה הימנו: מִכְרִיתֵיהֶם. לשון כלי זיין. הסייף בלשון יוני מכי"ר (תחומא). דבר אחר, מִכְרִיתֵיהֶם, בארץ מגורתם נהגו עצמן בכלי חמס, כמו (יחזקאל טו, ג) מִכְרִיתֵיךָ וּמִלְחִיתֵךָ, וזה תרגום של אונקלוס.

^{לז} ברש"י מטות (שס): בְּחָרֵב. הוא בא על ישראל והחליף אומנתו באומנותם, שאין נושעים אלא בפיהם, על ידי תפלה ובקשה, ובא הוא ותפס אומנותם לקללם בפיו. אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין חרוב, שנאמר וְעַל חֲרָבָה תִּחְיֶה.

וברש"י בלק (כב, כג): [ותרא הָאֶתּוֹן אֶת מֶלֶאךָ גו'] וְחָרֵב שְׁלֹפָה בָּנָדוּ. אמר, רשע זה הניח כלי אומנותו, שכלי זיינן של אומות העולם בחרב, והוא בא עליהם בפיו שהוא אומנות שלהם. אף אני אתפוש את שלו, ואבוא עליו באומנותו. וכן היה סופו, וְאַתָּה בָּלַעְתָּ בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בְּחָרֵב.

^{לח} בבמדבר רבה (כ, יא): [ותרא הָאֶתּוֹן אֶת מֶלֶאךָ ה'] וכי לא היה יכול המלאך לנשוך בו ויוציא רוחו, אלא אם כן שלף חרבו, והרי כתיב בסנחריב (ישעי' לו, לו) וַיֵּצֵא מֶלֶאךָ ה' וַיִּפֶּה בְּמַחְנֶה אֲשׁוּר, וכתיב (שם מ, כד) וְגַם נִשֵּׁף בָּהֶם. אלא כך אמר לו, הפה נתן ליעקב, שנאמר (תולדות כז, כב) הָקֵל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדִים יָדִי עָשׂוּ, וכתיב ועל חרובך תחיה, האומות כולם בחרב חיהם, ואתה תחליף אומנתך ותבא עליהם בשלהן, אף אני אבוא עליך בשלך, לכן כתיב וְחָרֵב שְׁלֹפָה בָּנָדוּ.

^{לט} כדאיתא בגמרא סנהדרין (לט:): חֲזוֹן עֲבָדְיָה כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקִים לְאָדָם גו' (עובדי' א, א). מאי שנא עובדיה לאדום (פירש"י): ולא נתנבא נבואה אחרת, ולמה נבחר לו לזו משאר הנביאים], אמר רבי יצחק, אמר הקב"ה יבא עובדיהו הדר בין שני רשעים [נחאב ואיזבל] ולא למד ממעשיהם. ונבא על עשו הרשע שדר בין שני צדיקים

מו

די גמרא זאגט^מ, ביי דוד המלך שטייט, [א] ווער ס'איז געווען מוכתב אין די צבא פון מלכות בית דוד, האט מען נישט געדארפט בודק זיין אויפן יחוס, [ווייל] מ'האט נאר גענומען בלויז צדיקים מיוחסים. [און] ווי רש"י זאגט [כדי] אז זיי זאלן האבן זכותם וזכות אבותם מסייעתם. 'אנדערש פון די' האט מען נישט גענומען.

פרעגט די גמרא, ס'איז דאך געווען ד' מאות פון [בני] 'פת תאר, [וואס אויף זיי] ברענגט די גמרא די זענען געווען דאס שטארקייט [מהגבורים שבחיילות של דוד].

ענטפערט די גמרא ס'איז נאר לבעותי עלמא, מ'האט געוואלט דערשרעקן די וועלט, די אומות העולם - די גוים - האט מען איבערגעשראקן מיט זיי, אבער מ'האט זיי נישט גענומען אין די מלחמה [שבפועל], זיי זענען נאר געוועזן אויסגעשטעלט [אין פארנט], געשטאנען פאר די גוים, זיי זאלן [זיי] זען [און] זיי זאלן זיך שרעקן, [כדי] זיי זאלן נישט 'קומען' למלחמה, זיי זאלן מורא האבן.

ווארן [האומות] זיי האבן נישט קיין השגה מורא צו האבן פאר עפעס אנדערש, נאר פאר גבורה און פאר נצחונות, ביי זיי איז נישטא קיין אנדערע השגה. אבער באמת אין די מלחמה אליין האט מען נישט גענומען [רק צדיקים]. און דעם גאנצע חרב איז פלי 'חמס', פון זיי גענומען.

מז

נו אז מ'איז שוין אונטערגעפאלן אונטער דער טבע, [און] מ'דארף שוין נעמען פלי זין, איז דאך עס נאר אקעגן 'זיי'. נאר וואס דען, [אם כן] מוז מען דאך שוין - אזוי ווי מ'האט געשיקט מרגלים^{מא} - [א] מ'זאל וויסן 'זייערע' דרכים, מוז מען שוין נאכשפיאגירן, מוז עס שוין זיין זה לעמת זה, [וכעין שדרשו בספרי (ריש כי תצא) בפסוק כי תצא למלחמה] 'על' אויביך, 'פנגד' אויביך [ולדרכינו הכוונה זה לעומת זה, ללחום נגדם על פי דרכיהם, ואם כן] מוז מען שוין וויסן [אופן] וטכסיס דרכיהם במלחמה].

[ינחק ורבקה] ולא למד ממעשיהם. אמר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר משום רבי מאיר, עובדיה גר אדומי היה, והיינו דאמרי אינשי, מיניה וביה אבא, ניזיל ביה נרגא [אבא, יער. מעצמו של יער יכנס בתוך הגרון להיות בית יד, ויקצו בו את היער, וכן עובדיה לאדום, דודר למואב (כדלהלן), והוא יצא מרות המואביה]. • [יך את מואב וימךדם בקבל השקב אותם ארצה (שמואל ב' ח, ב), אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא.]

^מ דאיתא במשנה קידושין (עו): הנושא אשה כהנת, צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמנה [פירש"י: בודקין שלא היו ממזרות או אחת מן הפסולות לקהל, בודקין בדורותיה ארבע אמהות, שנים מצד האב ושנים מצד האם, שהם שמנה, כל אחת מהם אמה ואם אמה] וכו'. לוי' וישראלית [לכהן הבא לכונסו], מוסיפין עליהן עוד אחת [אם אחת בכל זוג וזוג וכו']. אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה [התחיל לבדוק באמהות, ומצא שאבי אביה שימש על המזבח, בידוע שמזבח הוא] וכו', רבי חנינא בן אנטיגנוס אמר אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך [בגמרא מפרש לה].

ועל זה אמרו בגמרא שם (עו): רבי חנינא בן אנטיגנוס וכו'. אמר רב יהודה אמר שמואל, בחיילות של בית דוד [פירש"י: שהיו באים בחלוקה חדש בחדש, וחזירין חלילה, והוא לשון איסטרטיא. וכותבין בשמות משפחת פלוני ופלוגי בחדש פלוני, והיו זחירין לייחסן מכל מום, כדמפרש שתייעם זכות אבות במלחמה]. אמר רב יוסף מאי קרא, [והתחשם בצבא בפלחמה (דברי הימים א' ז, מ). וטעמא מאי, אמר רב יהודה אמר רב כדי שתהא זכות וזכות אבותם מסייעת]. • והאיכא צלק העמוני [בראשי גבורים אשר לדוד נמנה] וכו', ועוד אמר רב יהודה אמר רב ארבע מאות ילדים [בתורים] היו לו לדוד [בחיילותיו, ולא היו בניו], וכולם בני יפת תואר היו [נשים שלקחו אנשי ישראל במלחמה, כדכתיב (תצא כא, יב) ויבאתה אל תוף ביתך, ומתוך כך היו נוהגים כמשפטי העכו"ם] וכו', והיו מהלכים בראשי גייסות, והן הן בעלי אגרופים של בית דוד. דאולי לבעותי עלמא [אבל לא היה יורדין בתוך המלחמה, עס ישראל].

^{מא} וכמו שביאר הרמב"ן בפרשת שלח (יג, ב), עיין שם באורך.

נישט ביי די 'משפטים', [דאָרט] דאָרף מען זיך גאָרנישט קימערן וואָס טוט זיך ביי זיי, [וכמאמר הכתוב (תהלים קמז, כ) לא עֲשֶׂה כֵן לְכָל גּוֹי] 'משפטים בל ידעום, מ'דאָרף זיך גאָרנישט 'קימערן' ^{מב} [דערמיט].

אַבער ווען מ'האָט געדאָרפט צו גיין מיט פֿלי זיין [לגנדם], האָט מען שוין געדאָרפט צו וויסן זייערע תכסיסי מלחמה, מ'זאָל קענען, מ'זאָל וויסן וואָס טוט זיך ביי זיי, ביי די גוים. [ביי] דעם מוז שוין האָבן אַ שייכות מיט דעם, וואָרן דאָס גאַנצע איז דאָך נאָר וועגן דעם, אַז מ'איז אונטערוואָרפן אונטער דער טבע, אַז מ'גייט אַקעגן זיי, די אַלע מלחמות וואָס זענען געגאַנגען מיט פֿלי זיין. [און] אַז דאָס איז געווען דער גאַנצער טעם, מוז מען שוין האָבן אַ קשור, מוז מען שוין וויסן וואָס טוט זיך ביי זיי.

מח

ישוב קושיא ח

אמנם בימי שמואל אמרו הלשון שימה לנו מלך 'לשפוטנו' 'פֿכל הגוים', ועבור זה חרה אפו של שמואל, כי בענין המשפטים אסור לדמות עצמו כלל לדרכי הגוים, רק אדרבה צריך להיות ההיפוך מדרכיהם

מיט דעם איז פאָרענטפערט דאָס ענין, איז עס ביידע אַמַת.

טאַקע ווי דער בעל עקידה זאָגט [אז] דער פעלער איז געווען זיי האָבן געזאָגט 'משפטים', אַבער נישט דער פעלער ווייל זיי האָבן געזאָגט [אז] דער 'מלך' זאָל זיין אַ שופט, [שהרי] אַ מלך ברויך צו זיין אַ שופט [אויך, און] מאַכן אַ משפּט אַמַת ^{מב} [בין העם, וכקושיית הייטב לב].

נאָר מ'טאָר אַבער נישט [בכהאי גוונא זאָגן 'פֿכל הגוים'], אַז מ'שמועסט פון 'משפטים', טאָר מען נישט זאָגן פֿכל הגוים. משפטים טאָרן נישט האָבן קיין שום שייכות [עם דרכי הגוים].

מט

וכעין מה שמביא בייטב לב בביאור הפסוק וְדִיתָהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עָם, שוהו דִיתָהֶם של ישראל, להיות שְׁנוֹת מִכָּל עָם

דער זיידע זכרוננו לברכה זאָגט אין ייטב פנים ^{מב}, טייטשט ער [בהפסוק שאמר הָמָן] וְדִיתָהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עָם [אסתר ג, ח], [אז] דִיתָהֶם זענען [דעם אַליין] אַז מ'זאָל זיין שְׁנוֹת מִכָּל

^{מב} פירוש: זיך רעכענען, אינטערעסירן.

^{מב} וז"ל הרמב"ם (סנהדרין ב, ה): מלכי בית דוד, אע"פ שאין מושיבין אותם בסנהדרין, יושבין ודנים הם את העם, ודנים אותם אם יש עליהן דין.

^{מב} בייטב פנים לא מצאנו כעת, רק באופנים אחרים קצת. אמנם כן כתב בייטב לב פרשת ויחי (עה"פ יהודה אתה ייורך) בשם המפרשים, וז"ל: ובגמרא מגילה (יב): איתא, איש יהודי וגו' (אסתר ב, ה), מוכתר בנימוסין היה. ופירש הערוך (ערך נמש הב'), מצוין בדתי התורה. וכן איתא בהגדה, ויהי שם לגוי גדול (תכוא כו, ה), שהיו ישראל 'מצוינים' שם, כלומר שלא שינו את שמם ולא לשונם ולא מלבושיהם, כדאיתא במדרש רבה (במדרב"ר יג, ט. ועוד). וזה שהבטיח ה' ואמר ליעקב (ויגש מה, ג) אל תירא מִרְדָּה מִצְרַיִם כִּי 'לְגוֹי גָּדוֹל' אֲשִׁמְךָ, כי היה ירא פן יתערבו בהם וילמדו ממעשיהם, על זה הבטיחו שיהיו לגוי גדול, ומצוינים. • וכמו שפירשו המפרשים שעל זה הלשין המן ואמר (אסתר ג, ח) יִשְׁנוֹ עִם אֶחָד וגו' וְדִיתָהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עָם, שלכאורה אינו מובן, שהרי לכל אומה דת מיוחדת ומשונה משאר אומות. אבל הכוונה בזה, שדיתיהם הוא שיהיו שְׁנוֹת מִכָּל עָם, מובדלים מהם, שלא ידמו אליהם בשמם ולשונם ומלבושיהם, ומי שמשנה שמו ולשונו ומלבושיו, הרי עוז פניו ישונה ויתנכר כמו נכרי.

ובייטב לב פרשת כי תשא הביא זאת בשם יוסף לקח, וז"ל: ועיין ספר יוסף לקח (אסתר שם) כתב בזה פירוש נחמד, כי בישראל נאמר (אחרי ח, א) וּבִקְרִיתָהֶם לֹא תִלְכֹּךְ, ואסור להדמות להם במלבושים וכדומה, וזהו שאמר וְדִיתָהֶם הוא, שהם יהיו שְׁנוֹת מִכָּל עָם, מובדל ומשונה מכל עם דייקא, עיי"ש. ואני אוסיף מיה וקמחא

עם. דאָס אַליין קער צו די דתים [של ישראל, אַז] מ'זאָל וויסן אַז מ'איז 'פאַרקערט' פון זיי, פון די אומות העולם.

[איבערדעם ביי] ענני 'דתים' טאָר מען נישט זאָגן פֿאַל הגוים.

ג

ישוב קושיא יא

ומה שאמר תורה ואמרת אשימה עלי מלך [פֿאַל הגוים], זה מוירי רק לענין המלחמה, שהוא השיך בעצם להם, וכמו שאמר יעקב על זה כלי חֲמָס, דכלי זיין שיך בעצם להאומות ולא לישראל

אַבער ביי דעם פֿרט פון מלחמה, איז זי לעצמת זה, דאָס איז דאָך 'זייער' געווער, דאָס האָט מען דאָך פון זיי איבערגענומען.

[נאָר] דעמאָלט יעקב אבינו האָט נישט מִסְכִּים געווען [עם מה שלחמו בשכם] האָט ער געזאָגט 'חֲמָס'.

און אַז נישט, [היינו באופן שמתירן וצריכין ללחום עמהם], איז עס 'בִּשְׂאֵלָה', איז עס 'געליגן' [פון זיי].

נא

על כל פנים איבערגענומען [פון זיי] איז דאָס.

און [ומילא] דערנאָך אַז מ'איז שוין אונטערוואָרפן אונטער די טבע [כשהם במצב כזה שצריכין עדיין לכלי זיין], ברויך מען שוין [טאָקע] וויסן וואָס זייער טבע איז, [וממילא] דאָרט האָט שוין פֿלאַץ צו זאָגן פֿאַל הגוים, מ'זאָל זען וויאָזוי 'ער' טוט, [וכעין ווי] ער האָט גענומען דוד המלך [בני פת תואר] איבערצושרעקן די גוים. דאָס האָט געמוזט זיין - ס'האָט שוין געמוזט זיין - כנגד הגוים.

[ביי] דעם וואָרט מלחמה, מעג מען שוין זאָגן פֿאַל הגוים.

נב

המשך ישוב קושיא ח

דאָס קען זיין, מיט דעם איז דאָס ענין מיושב, טאָקע אַזוי ווי דער בעל עקידה זאָגט [אַז] דער פעלער איז ווייל זיי האָבן געזאָגט לִשְׁפֹּטְנוּ, אַבער נישט דער לִשְׁפֹּטְנוּ אַליין, [והראיה] צום סוף האָט מען שוין געמעגט זאָגן [שימה לָנוּ מֶלֶךְ] לִשְׁפֹּטְנוּ, וואָרן דער פֿאַל הגוים גייט נישט אַרויף אויף די מִשְׁפָּטִים.

נאָר אַז מ'נעמט אויף מִשְׁפָּטִים, טאָר מען נישט זאָגן פֿאַל הגוים. [און ווען] זיי האָבן פֿאַרלאַנגט [מתחילה, כתיב בפסוק כי] זיי האָבן געזאָגט תָּנֵה לָנוּ מֶלֶךְ לִשְׁפֹּטְנוּ פֿאַל הגוים, דעם 'פֿאַל הגוים' האָבן זיי געשטעלט ביים 'לִשְׁפֹּטְנוּ', [און] דעם איז טאָקע אַן אַיסור גמור, דעם האָט מען נישט געדאַרפט [זאָגן].

ותבלין, על דרך שפירש רש"י על הפסוק (קדושים כ, כה) והבדלתם בין הבקמה הטהרה לטמאה, אין צריך לומר בין פרה לחמור, שהרי מובדלין ועומדין, אלא בין נשחט רובו של סימן לחציו. כמו כן נימא לענין זה, בעת שישראל עוסקים בתורה ומצוות ומעשים טובים, הרי הן מובדלין ועומדים, אלא שצריך שיהיו מובדלין גם בעת עוסקן בדברים גשמיים באכילה ושתייה ומשא ומתן, שיהיה על פי התורה וכו'.

ועיין פירוש זה גם בספר אור ישע [להרחיק מהראשון ז"ע, בדרושי פורים] וז"ל: וְדִתְהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עָם, וְאֵת דְּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינֶם עוֹשִׂים. פירוש וְדִתְהֶם של ישראל, עיקר הדת של ישראל להיות שְׁנוֹת מִכָּל עָם, הגם וְאֵת דְּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינֶם עוֹשִׂים, פירוש דת המלך מלכו של עולם אינם עושים חלילה, עם כל זה המה עושים להיות שְׁנוֹת מִכָּל עָם, וזאת היא עיקר הדת.

מ"ה פירוש: געבאָרגט [מלשון 'לייען'].

נג

איבערדעם קאָן זיין, דאָס איז ער [שמואל] ברויגז געווען.

[ווייל] אין פסוק שטייט אַשׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם, [אויף וואָס] מ'וועט ברויכן האָבן אויף מֶלֶחֶמוֹת, [ונדער הרמב"ן דהוא הודעת עתידות, אַז] עטס וועט זיין ביי דער מדריגה [שעדיין יצטרכו לכלי זיין ומלחמות], וואָרן לעולם מ'וועט נישט זיין ביי די רעכטע מדריגה [שלא להצטרך לכלי זיין כלל].

נד

הקדמה לישׁוב קושיא ט-י, יב-יג
ולישׁוב קושיא ח, יא (באופן שני)
(עד אחר אות עז)

היצט לאָמיר'זשע זען [ליישיב יתר הדקדוקים בפרשת המלך].

[ונקדים הדגה] דאָ איז דאָ צוויי זאַכן אין ספרי, צוויי לשונות - האָב איך געקלערט - וואָס דאָס דארף האָבן פֿשט.

נה

[קושיא טו]

בספרי דרשו בכפל הלשון 'שום תשים', דאס מ'המלך יש למנות מלך
אחר תחתיו. וקשה דפשיטא היא, ולמה צריך קרא להשמיענו זאת

דער ספרי זאגט^מ, שׁוֹם תְּשִׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, שטייט שׁוֹם תְּשִׁים, [ללמד כי] אַז דער ערשטער מֶלֶךְ איז געשטאַרבן זאָל מען נעמען אַן אַנדערן מֶלֶךְ.
דאָ דער מפרש^מ זאָגט דאָרטן פֿשט [אזוי, אַז] דאָס טאַפלטע לִשׁוֹן שׁוֹם תְּשִׁים דרִשְׁנָה ער.

נו

ס'איז דאָך אַ פֿלא, וואָס דארף איך דאָס טאַפלטע לשון, וואָס איז אַ הִוָּה אָמִינָא
בְּעוֹלָם, אַז די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה האָט געהייסן נעמען אַ מֶלֶךְ, נו וועט זיין אַ סְבָרָא [כי] אַז
'דער' איז נישטאָ שוין, איז מען שוין פֿטור? אַז מ'האָט איין מאָל גענומען, אַז
מ'ברויך האָבן אַ מֶלֶךְ, ברויך מען דאָך האָבן, מִהִיכִי תִּתִּי לומר שגיי רק במלך אחד, והלא
גם בלא קרא יובן כי] אַז 'ער' איז נישטאָ, נעמט מען אַן אַנדערן, וואָס איז אַ חִילוק
'דערנאָך' [לאחר שכבר היה להם מלך] צי 'דערפריער'. און אזוי ווי מ'האָט געדאַרפט צו
נעמען דעם ערשטע מאָל, דארף מען נעמען [גם שני אחריו].
מ'דאַרף אויף דעם האָבן אַ לימוד?
ס'איז נישט צו פאַרשטיין.

נז

[קושיא יד]

גם הקשו שם בספרי למה נענישו בימי שמואל,
ותירצו לפי 'שחקדימו על ידם'. ויש להבין ענין 'הקדמה' זו מהו

ס'איז דאָ נאָך דאָ אַ לשון אין ספרי.
דער ספרי זאגט^מ, שׁוֹם תְּשִׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, מִצְוָה, וְלִמָּה חָרָה אָפּוּ שֶׁל שְׁמוּאֵל,

^מ בספרי בפרשתן (פסקא קנז): שׁוֹם תְּשִׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחָר ה' אֱלֹקֶיךָ בו. מת, מִנָּה אַחֵר תַּחֲתִיו.
^מ בפירוש זרע אברהם (הנדפס על הספרי): נראה דמודכתיב כפל לשון שׁוֹם תְּשִׁים, דריש ליה שאם מינו מלך ומת,
ימנו אחר תחתיו.

בשִׁבְלִי שֶׁהִקְדִּימוֹ לומר כָּל הַגּוֹיִם, זִי הָאֶבֶן 'מִקְדִּים' גְּעוּזָה.
פִּלְאָגֶט מִעַן זֶה, וְאֵם אִיז דַּעַר לְשׁוֹן 'הִקְדִּימוֹ'.

נח

ס'אִיז דָּא אַסְאָךְ מִט זָאגן¹ [דקאין] אויף דעם [לשון] כָּל הַגּוֹיִם, [אז] דעם 'לְשׁוֹן' הָאֶבֶן
זִי מִקְדִּים גְּעוּזָה.

נט

[ישוב קושיא יד]

בחסדי דוד מביא בשם הרמ"ע מפאנו, דאלמלי לא הקדימו ישראל לבקש מלך קודם שהגיע זמן דוד המלך, היה
הכל מתוקן אחר כך בימי דוד, ושוב לא היו צריכין עוד למלך אחר. ובוה מפרש מה שאמרו בספרי 'שהקדימו' על
ידן, שזה היה החסרון בימי שמואל כשבקש מלך

[נאך] דָּא הָאֶבֶן אִיךְ גְּעוּזָה אִין צִמַח דוד², זָאגט ער אַ דָּבָר נִפְלָא, [אויף] דַּעַר
'שֶׁהִקְדִּימוֹ'.

^{מח} בספרי שם (פסקא קנו): וְאִמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ. רבי נהוראי אומר, הפסוק בגנאי ישראל הוא מדבר, אמר רבי
יהודה והלא מצוה היא מן התורה לשאול להם מלך, שנאמר שָׁם תִּשָּׂם עָלַי מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ,
ולמה נענשו בימי שמואל, לפי שהקדימו על ידם [ו]י"ג עור: כָּל הַגּוֹיִם אשר סביבותינו].

^{מט} הכוונה בלשון רבינו כאן נראה, משום דיש גירסאות בספרי, דהתיבות 'ככל הגוים' שייך לפיסקא שלאחריו,
וכאן אמרו רק הלשון 'לפי שהקדימו על ידם', ותו לא. ולזה לעיל מקשה רבינו בכל אופן על לשון 'שהקדימו'.
ושוב מזכיר כאן דיש גורסין גם הלשון 'ככל הגוים' באופן דקאי אדלעיל, 'לפי שהקדימו על ידם ככל הגוים',
וכלשון שהזכיר גם רבינו לעיל, ולפי זה קאי לשון ההקדמה על אמירת ככל הגוים. אבל זה מזכיר רבינו רק
בדרך אגב, ובהמשך הדרוש יתיר לפי הגירסא "לפי שהקדימו על ידם" לחוד, ועל סגנון זה הוא שהקשה כאן
לעיל באות שלפני זה.

² בורע אברהם שם: פירוש, שהקדימו לְדָבָר 'כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי'. זית רענן (על הילקוט שמעוני). ו'ולענ"ד
נראה ביאור הדבר, דאיתא בגמרא (סנהדרין כ): תניא רבי אליעזר אומר, זקנים שבווד כהוגן שְׁאָלוּ, שנאמר
(שמואל א' ח, ו) תָּנָה לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ, אבל עמי הארץ שבהם קלקלו, שנאמר (שם, ו) וְהִיָּינוּ גַם אֲנַחְנוּ כָּל הַגּוֹיִם
וְשִׁפְטָנוּ מִלִּפְנֵי. ורש"י פירש וזה לשונו, דאלו זקנים שאלוהו לשופטם ולרדות הסרבנים, אבל עמי הארץ תלו
עליו מלחמותיהם, שאמרו (שם) וְיֵצֵא לִפְנֵינוּ וְנִלְחֵם אֶת מִלְחֻמָּתָנוּ, ע"ל. וכתב הר"ף (שבצין יעקב) וז"ל, קשה
מאי איכא בין זקנים שאמרו וכו' לעמי הארץ שאמרו וכו', ולענ"ד נראה שהזקנים שאלו שִׁימָה לָנוּ מֶלֶךְ
לְשִׁפְטָנוּ (שמואל שם, ה), ואחר כך אמרו כָּל הַגּוֹיִם (שם), משמע לְשִׁפְטָנוּ משפט ישר על פי התורה, אבל עמי
הארץ אמרו וְהִיָּינוּ כָּל הַגּוֹיִם, הרי שהיו רוצים להיות ככל הגוים בעבודתם, ואחר כך וְשִׁפְטָנוּ מִלִּפְנֵי, על פי
נימוסם משמע ולא על פי התורה, עד כאן. וזה כוונת רבי יהודה, דסבירא ליה שבאמת נצטוו למנות להם
מלך, אלא שנענשו בשביל שהקדימו כָּל הַגּוֹיִם, והיינו עמי הארץ שהקדימו לומר כָּל הַגּוֹיִם, 'ואחר כך'
וְשִׁפְטָנוּ, שלא על פי דת התורה, רק על פי נימוסם, כ"ל. ושוב מצאתי בחידושי אגדות (למהרש"א שם) שפירש
כעין זה, אלא שכתב וז"ל, ויותר נראה להגיה לפי שהקדימו על 'ידו', רצה לומר לפי שהקדימו לבקש הדבר על
ידי שמואל שהיה שופט אותם, וכאילו בו מאסו, וכמו שנאמר (שמואל שם, ו-ו) וַיֵּרֶד הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל וגו'
וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׁמוּאֵל וגו' כִּי לֹא אֶתָּה מָאָסוּ כִּי אִם אֹתִי וגו', ע"ל. והראשון נראה עיקר.

^{נא} כנראה הכוונה לפירוש חסדי דוד (לבעל משכיל לדוד על פירש"י, ועוד כמה חיבורים) על התוספתא (סנהדרין פרק ה,
הלכה א), וז"ל שם: והנה חזי הוית פלוגתא דרבוותא, דהרמב"ם (טכ) דאם יעמוד מלך משאר ישראל
תפסק המלכות וכו', וכדלעיל. והראב"ד שם השיגו, שדבריו אלה סותרים למה שכתב למעלה (שם, ז) והובא להלן
בהערה (ט) דמאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו, ולא המלכות בלבד אלא כל השררות שבישראל
ירושה וכו', אלא ודאי כן הוא, אילו היה ירבעם מלך כשר ובניו כשרים לא היתה מלכות פוסקת מזרעו, אבל
היתה שניה למלכות בית דוד, כגון קיסר ופלג קיסר, עד כאן. ומרן הכסף משנה השיב שאין כאן סתירה,
שלמעלה אמר שאיזה מינוי שיהיה ירושה לבניו ואין ב"י ממניין אחר תחתיו, וכאן אמר שהקב"ה מעמיד מלכי
בית דוד לעולם, אבל מלך משאר ישראל לא כרת לו ברית שיעמיתו לעולם, עד כאן. ואני בעיני לא זכיתי
להבין תשובתו, דמ"מ הרי בהדיא אמר הרמב"ם לעיל (שם) דכשמושחין המלך ה"ז זוכה לו ולבניו עד עולם,
א"כ כשנמשח בצווי הקב"ה הו"ל כמו כריתת ברית, וא"א ליפסק, כמו שאין הפסק למלכות בית דוד. אבל
לע"ד הרמב"ם גופיה שפיר ביאר דבריו, דלעיל (שם) כתב במלכות בית דוד וז"ל, כיון שנמשח דוד זכה בכתר
מלכות, והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם, ולא זכה אלא לכשרים שנאמר וכו', אעפ"י שלא זכה אלא
לכשרים לא תכרת המלוכה מזרע דוד לעולם, הקב"ה הבטיחו בכך וכו', עי"ש. הרי למדנו בהדיא שזהו
ההפרש שבין מלכות בית דוד לשאר כל מלכויות. וקושטא הוא דמצינא כששולח הקב"ה למשוח מלך ע"י

דער אַמֶת, די מְלוּכָה האָט גיקערט פאַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ.

[און] דער רמ"ע מַפְאֲנֵנו זאָגט אין [מאמר] חִיקוֹר דִּין²¹, ווען מ'העט נישט גיווען גענומען פריער שְׂאוּל'ן און מ'העט גיווען צוגעווארט ביז דָּוִד הַמֶּלֶךְ איז געווען, העט גיווען געווען מְתוּקֵן אַלעס, [און] ער העט נישט גיווען געשטאַרבן, ס'העט נישט גיווען געווען קיין אַנדערער מֶלֶךְ.

ס

ער זאָגט, זעט אויס [בכוונת הספרי, כי] איבערדעם איז עס געווען אַ גרויסער עָוֶן, וואָס מ'האָט זיך געאייילט און מ'האָט גענומען [א מלך], איידער ס'איז געקומען דער זַמֵּן פֿון דָּוִד'ן.

סא

ווען זיך מבואר ברברי הרמב"ן, שהיה חמא ברבר, במה שלא לקחו מזרע יהודה. שהרי לדעתו הוא נגד 'הציווי' של יעקב בפסוק לא יסור שִׁבְט מִיְהוּדָה

און דער אַמֶת, אין רמב"ן [הנזכר שבפרשת ויחי] זעט אויך אַזוי אויס [כעין זה, שהיה חטא בימי שמואל, במה שלא המתינו ליקח מלך משבט יהודה].

דער רמב"ן זאָגט דאָך אַזוי, אַז ס'איז געווען עַל יְדֵי תַרְעוּמָת [ולכן הוא שנבחר שלא משבט יהודה, לפי שעה. והוא נגד אזהרת] לֹא יִסּוֹר שִׁבְט מִיְהוּדָה, ער זאָגט דאָך אַז דאָס איז אַ צִוּי, אַז מ'טאָר נישט נעמען קיין אַנדערן מֶלֶךְ, נאָר מִזְרַע דָּוִד. [ההמשך באות סד]

סב

- [וכתב שם עוד שלכן היה עונש לבסוף גם אצל החשמונאים. והגם דלכאורה] די תַּשְׁמוּנָאִים, זיי זענען דאָך געווען גרויסע צִדִּיקִים [ולמה באמת עברו על ציווי זה].
נאָר ס'קאָן זיין, זיי האָבן געזען אַז זיי מוזן האָבן, זיי האָבן געדאַרפט האָבן [דעם כח המלוכה ושבט המושל בשעתם, בכדי] זיי זאָלן מְחַזֵּק זיין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה.

נביא, זוכה לו ולבניו עד עולם, והיינו אם יהיו כשרים, דלא עדיפי ממלכות בית דוד שאף הוא לא ניתן לו אלא על תנאי זה, אבל ברוד היה תנאי אחר וברית נוסף, שהבטיחו הקב"ה שעד עולם לא יכרת לו מזרעו איש צדיק שיהיה ראוי למלוכה, ועי"ז יתקיים לא יסור שבט, ויהיה לו שליטה על ישראל. ואף שיהיה תחת עול אומות העולם בשביל עונות האומה, אין זה מוריד. אבל בשאר מלכים לא כרת עמהם ברית והבטחה זו, אבל ודאי שכל זמן שהיו צדיקים, ירשו גדולת אביהם. והוא מה שכתב אחר כך שאם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות, כלומר אפשר שתפסק, אבל לא קאמר דמוכרח ליפסק. אמנם כי מעיינינו ביה בשאול, לשיטתיה דהרמב"ם ז"ל צריך לומר דאם לא חטא שאול לא היתה מלוכה פוסקת מזרעו כל זמן שיהיו כשרים, וכשיבא דור מבניו שלא יהיו כשרים אז היתה נפסקת המלוכה מזרעו, ובאותה שעה היה מתחיל לצמוח מלכות בית דוד וכו'. אמנם הא מלתא דחיקא היא. o ברם לשיטת הראב"ד ז"ל הנה מקום אתנו על פי חכמי האמת. וזה לשון הרמ"ע ז"ל במאמר חיקור דין פרק י"ו, אלמלא ששאלו ישראל מלך שלא כהוגן, לא אכלוהו פגה למלכות ראשונה, ודוד ויהונתן - המלך והמשנה - היו מזומנים לעשות מלוכה של קיימא על ישראל, ע"ש. ודבריו ז"ל באו בהעלם גמור, ועיין שם ריש פרק י"ז, וכונתו ז"ל דנשמת יהונתן היא נשמת משיח בן יוסף, והוא עתיד להיות משנה למשיח בן דוד בב"א, וזהו שאמר (שמואל א' כג, יז) וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְאֶנִּי אֶהְיֶה לְךָ לְמִשְׁנָה, ונמצא משיחת שאול לו ולזרעו לא היתה אלא לדידיה מלכות ממש, עד שיבחר דוד, וזהו מפני שהוכרח ליממש קודם הזמן הנאות, ומדוד ואילך לו ולזרעו, כעין פלג קיסר בלבד.

²² עיין בתוספתא (פנהדרין שם, ה"ג) דשם איתא כלשון הספרי דלעיל, ובחסדי דוד שם. ומכל מקום לא מצאנו שם בחסדי דוד שיפרש הלשון 'שהקדימו', לפי דברי הרמ"ע מפאנו שהביא בסוף הפרק [נאלא מפרש שם שהקדימו לשאול מעצמם, ולא המתינו עד שיאמר כן שמואל מעצמו]. וכן בפרורשו של בעל חסדי דוד על הספרי כאן [הנקרא 'פרוש ספרי דבי רב'], לא מצאנו זה. ועל כך יתכן עוד שכונת רבינו לספר אחר, או שהוא הוספה מרכינו לבאר כן לשון הספרי ע"פ דברי הרמ"ע המובא בחסדי דוד, וילע"ע.

²³ שבספרו עשרה מאמרות (ח"ד פרק טו). ולשונו בזה הובא לעיל בתוך לשון החסדי דוד.

איי ס'הָאָט זיי געשאַדט [לבסוף, מכל מקום היה נצרך לעשות כן בשעתו, לצורך קיום הדת].

סג

אַזוי ווי איך האָב שוין אַסאַך מאָל געברענגט^{יד}, ווי תוספות זאָגט^{יג} ס'איז פאַרהאַנדן [מצוה ישב בה] אַן עוֹן, און מ'לייגט פֿאַרן פֿגם [שבו], און דערנאָך האָט מען אַ גרויסן שָכר פֿאַר די מַצוה [שבו].

אַזוי ווי אַ תַּעֲנִית חָלוֹם בְּשֵׁבֶת, מ'איז מִיתֵב תַּעֲנִית לַתַּעֲנִית^{יד} [על שהתענה בשבת, אבל בשבת עצמו צריך להתענות, לפי שהמצוה גדולה מן העבירה], אַזוי ווי תוספות זאָגט עס. איך האָב שוין אַסאַך מאָל געזאָגט דעם תוספות. -

סד

יהיה איך שיהיה, זאָגט ער [ברמב"ן אַז] ס'איז געווען אַן עוֹן [מלוכת החשמונאים]. און שְׁאוּל הַמֶּלֶךְ^{יד} [מלוכה] איז אויך געווען אַן עוֹן [במה שהיה על ידי תרעומת, און] איבערדעם האָט מען נישט געהאַט דעם ריכטיגן מֶלֶךְ [משבט יהודה], ווייל ס'איז געווען על יְדֵי תַרְעוּמָת. און איבערדעם איז שְׁאוּל נִהָרַג געוואָרן אויכעט פֿאַרדעם [לבסוף]. אַזוי זאָגט ער [ברמב"ן].

[ונמצא] דער רמב"ן זאָגט עס אויך לְעוֹלָם אַזוי, כְּעֵין זֶה. [דמה שהרע לשמואל, הוא עבור שעדיין לא היה הזמן של המלכות הבא משבט יהודה, שהוא דוד וזרעו].

סה

ישוב קושיא ח (באופן שני)

ועל כל פנים לפי דברי הרמ"ע, והחסדי דוד בביאור הספרי, מוכן שפיר מדוע חרה אפו של שמואל, ומה היה החטא כשביקשו מלך בימיו, כי זה היה עבור שלא היו ישראל במדרגה הראויה, והוכרחו מחמת יראתם מהגוים להקדים את הענין קודם הזמן הראוי לזה, ועבור כך הוכרחו ליטול מלך שלא מבית דוד, ולכן גם לא נתקיימה מלכותו

לפי זה קאָן זיין איז פֿשוט, דער חטא [שבימי שמואל] איז געווען [ווייל] ס'איז נישט געווען אין דער צייט.

^{יד} ועיין זה גם ביואל משה (ב, יט). וע"ע בדברי יואל לחנוכה (ח"א אות פה).

^{יג} בתוספות בבא קמא (צא: ד"ה אלא) לענין נזיר דלר' אלעזר הקפר נקרא חוטא על שציער עצמו מן היין, כתבו וד"ל: לכאורה משמע דבנזיר טהור נמי קאמר דנקרא חוטא וכו'. ותימה דבפרק קמא דנזיר (ג.) פריך וכו', ומשני אפילו לר' אלעזר הקפר דאמר נזיר חוטא הוא, הני מילי טמא וכו', אבל נזיר טהור לאו חוטא קרי ליה. ו ואומר רבינו תם, דהא דקאמר דלא הוי חוטא, היינו שמצוה גדולה מן העבירה, דמצוה לידור, כדאמר (סוטה ב.) הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, ומכל מקום קצת יש חטא. מידי דהוי אמתנה תענית חלום בשבת, שקורעין גזר דינו של ע' שנה, ונפרעין ממנו תענית של שבת, מאי תקנתיה, ליתוב תענית לתעניתא. שהמצוה גדולה מן העבירה.

^{יב} כמבואר בגמרא ברכות (לא:): אמר ר' אלעזר משום רבי יוסי בן זימרא, כל היושב בתענית בשבת, קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה [פירש"י: כלומר אפילו נגזר עליו מנעוריו, לפי שתענית קשה בשבת, לפי שהכל מתענגים בו והוא מתענה], ואף על פי כן חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת. מאי תקנתיה, אמר רב נחמן בר יצחק, ליתוב תעניתא לתעניתא [יתענה למחר].

ובשלחן ערוך (אורח רב, ב): יפה תענית לבטל חלום רע, כאש לנעורת. וכתב הרמ"א: ודוקא בו ביום, ואפילו בשבת, ועיין לקמן סימן רפ"ח.

ושם בסימן רפ"ח (סעיף ד) כתב בשלחן ערוך: מותר להתענות בו תענית חלום [בשבת], כדי שיקרע גזר דינו. וצריך להתענות ביום ראשון, כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת. ואם תשש כחו ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים, לא יתענה ביום א', ויתענה אחר כך. וכתב הרמ"א: וכל שכן אם היה ביום א' חנוכה או ר"ח או פורים או יו"ט, אפילו יו"ט שני של גלויות, שאין להתענות עד אחר כך.

סו

- נָאָר פֶּאָרוּאָס דען, פֶּאָרוּאָס דען איז עס געקומען [שהסכימו מן השמים למלאות מבוקשם וליתן להם מלך]. -

סז

דער אָמֶת, דאָס קער צו ד'וד'ן. די מְלוּכָה האָט מען געגעבן פון יעקב אבינו אויס (לדוד המלך ולזרעו, ועליו נאמר) לֹא יָסוּר שִׁבְט מִיְהוּדָה. מְלוּכָה, מְלוּכּוֹת יִשְׂרָאֵל, קער נאָר צו דוד המלך, לְדָוִד וּלְזֵרְעוֹ, [און] אַזוּי ווי ס'וועט זיין דער מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. דער רמב"ן זאָגט דאָן^{טז} [אזוי], און מיינסטענס^{טז} ראשונים^{טז}.

[והגם] דער ר"ן אפילו [זאָגט] נישט [אזוי]. דער ר"ן זאָגט דאָרט^{טז} [לדרך אחד] אַז ס'הייבט זיך הערשט אָן נאָכדעם, דער לֹא יָסוּר שִׁבְט מִיְהוּדָה איז הערשט נאָך ביאת המשיח.

[אָבער] על כל פנים אַזוּי זאָגן זיי, דער רמב"ן, און אַזוּי זעט אויס רוב ראשונים גייען מיט דעם דרך, אַז דער אָמֶת קער דאָס צו ד'וד'.

סח

[און] דאָס איז געווען דער פעלער [בימי שמואל, שעדיין לא הגיע זמן מלוכת דוד].

סט

- נָאָר וואָס'זשע דען [ההמשך באות עח]. -

ע

ביאור דברי המדרש: היה ראוי לומר שירה על מפלת סיחון ועוג, אלא שבא דוד ואמר דער אָמֶת איך האָב געזאָגט יענע וואָך^{טז} - אָדער פֶּאָר צוויי וואָכן - ביי שלש סעודות, [בביאור] וואָס דער מדרש זאָגט^{טז}, קשים חיילותיו של סיחון ועוג יותר מחיילותיו של פרעה, והיה ראוי לומר עליהם שירה אַזוּי ווי אויף פֶּרְעֶה'ן, אלא שבא דוד ואמר לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן [תהלים קלו, יט].

עא

לכאורה קשה, למה באמת לא אמרו שירה זו בזמן מפלת סיחון ועוג, ומדוע המתנו בזה עד שבא דוד

פרעגט מען דאָך די קשׂיא^{טז}, ממה נפשך, אַז ס'איז געווען מער ווי תּיּלוּתֵיו שֶׁל פֶּרְעֶה, און אַזוּי ווי מ'זאָגט אויף פֶּרְעֶה'ן דאָרף מען דאָ אויך זאָגן שִׁירָה, נו [אם כן] וואָס האָט מען געדאַרפט וואַרטן [ביז דוד], וואָס איז דער תּירוּץ [אלא] שָׁבָא ד'וד, [און]

^{טז} פירוש: רוב.

^{טז} ומהם, הרמב"ם (בספר המצות מ"ע ששב, ובהל' מלכים א ח-ט, ובפי' המשניות אבות ד יב) ורבינו יונה (אבות שם), והאברבנאל (פרשת ויחי), ובעל העקיפה (שער לג). וכ"כ גם בשל"ה הק' (תורה שבכתב פ' וישב, מאמר צאן יוסף), והרמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות, חיקור דין פ"ד ופ"ט), ובגור אריה (ויחי שם) ופנים יפות (שם), ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן יב, ובדרשותיו לתנוכה תקפ"ה).

^{טז} בס"ג ראה תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס רמח ח"ב, אות צב-קיד), עיין שם כל הענין באורך.

^{טז} בתנחומא דברים (סימן ד): אמרו חכמינו זכרונם לברכה, קשין היו סיחון ועוג יותר מפרעה וחילותיו, וכשם שאמרו שירה על מפלת פרעה וחילו, כך היו ראויין לומר שירה על מפלת סיחון ועוג, אלא שבא דוד ואמר עליהם שירה, שנאמר (תהלים קלו, יז-יט) לְמַפָּה מְלָכִים גְדִלִים כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ, ויִהְיֶה מְלָכִים אֲדִירִים וְגו' לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ וְגו'.

^{טז} בישמח משה סוף פרשת דברים (ד"ה במדרש), ועוד.

פֶּאֶרְוֹאָס הָאֵט מֵעַן מִיט יַעֲנֵעַם [עם שירת הים] נִישַׁט גֶּעוּוֹאָרַט אויף דָּוִד'ן, און דאָ הָאָט מֵעַן הֶעֱרַשַׁט גֶּעוּוֹאָרַט אויף דָּוִד'ן.

עב

וביאתי בזה על פי דברי הרמב"ן שסובר דגם ארץ סיחון ועוג הוא מכלל מתנת ארץ ישראל שניתנה לאברהם

הָאָב איך געזאָגט אַזוי.

[דהנה] דער רמב"ן זאָגט דאָךְ אַקעגן [פרשת] גְּעוּלִי נִכְרִים [שנצטוו (בפרשת מטות) רק לאחר מלחמת מדין, ולכאורה] פֶּאֶרְוֹאָס הָאֵט מֵעַן נִישַׁט גֶּעִיִּסן [גם] בִּי סִיחוֹן וְעוֹג [אז מ'זאָלן פֶּשֶׁר'ן (די כלים)].

זאָגט ער, [דשאני ארץ סיחון ועוג שהיו מלכי 'האמורי'] ווייל ס'הָאָט גיקערט צו אַרץ יִשְׂרָאֵל [והאמורי הוא משבעה אומות, און] פון די שבעה אומות איז מוֹתָר'ס קְדָלִי דְחִזִּירִי, און מִדִּין איז נִישַׁט [מארץ ישראל] איז חוץ לארץ איז דאָס נִישַׁטאָ.

³⁰ ברמב"ן מטות (לא, כג): והזהיר אותם 'עתה' בהגעת כל מדין מאיסורי הגוים, ולא אמר להם זה מתחלה בכלי סיחון ועוג, שלקחו גם שללם, כמו שאמר (דברים ב, לה) רק הבהמה בזונו לנו ושלל הערים אשר לכדנו. והטעם, כי סיחון ועוג מלכי 'האמורי' הם, וארצם מנחלת ישראל היא, והותר להם כל שללם אפילו האיסורים, דכתיב וכתים מלאים כל טוב אשר לא מלאה, ואמרו רבותינו (חולין יז.) קְדָלִי דְחִזִּירִי אֲשֶׁתִּירִי להו. אבל מִדִּין לא היה משלהם, ולא לקחו את ארצם, רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו שללם, ולכן נהג האיסור בכליהם. וברמב"ן ואתחנן (ו, יא-יב): הָיָה כִּי יִבְיֶאֱךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וגו'. יזכיר בכאן, כי ברבות הטובה יזכור ימי עֵינִי ומרודו שהיה עבד במצרים, ולא ישכח את ה' שהוציאנו מן העבדות ההוא לטובה הזאת, אבל יזכור חסדיו תמיד ויירא אותו ויעבוד לפניו כעבד לאדוניו. ועל דעת רבותינו ירמוז עוד, כי הטוב ההוא אשר ימצא בבתים המלאים, מותר, אפילו היו שם דברים הנאסרים בתורה, כגון קדלי דחזירי, או כרמים נטועים כלאים או ערלה וכו', והשליט אותם בכל הנמצא בארץ במותר ובאסור. והנה הותרו להן כל האיסורים וזולתי איסור עבודה זרה, כמו שיבאר עוד (עקב ז, כה) לא תחמד כסף וזהב עליהם וְלִקְחָתָּ לָךְ וגו', ולכן יזכיר כאן בפרשה שאחרי כן (ואתחנן ז, ה) מִזִּבְחֵיהֶם תִּתְּצוּ וגו', לאבד עבודה זרה ומשמשיה, ושאר כל הנמצא בארץ מותר, והיה ההיתר הזה עד שאכלו שלל אויביהם, ויש אומרים [רק] בשבע שכבשו, וכן נראה בגמרא בפרק ראשון ממסכת חולין. ○ והרב כתב בהלכות מלכים ומלחמותיהם (רמב"ם שם ח, א) חלוצי צבא, משיכנסו בגבול הגוים ויִשְׁבּוּ מהם, מותר להם לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם רעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלים אלו האסורים, וכן שותה יין נסך, ומפי השמועה למדו וכתים מלאים כל טוב, ערפי חזירים וכיוצא בהן. ואין זה נכון, שלא בשביל פקוח נפש או רעבון בלבד הותר בשעת מלחמה, אלא לאחר שכבשו הערים הגדולות והטובות וישבו בהן התיר להם שלל אויביהם. ולא בכל חלוצי צבא, אלא בארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו כמו שמפורש בענין. וכן יין נסך שהזכיר אינו אמת, שבכל איסורי עבודה זרה היא עצמה ומשמשיה ותקרבות שלה הכל אסור, שנאמר (עקב ז, כו) שֶׁקֶן תִּשְׁקְצְנוּ וְתַעֲב תִּמְעַקְצוּ כִּי חָרָם הוּא. ואם לא נתכוון הירב אלא להתיר סתם יינן במלחמה, וכי למה הוצרכנו לדבר זה, איסורי תורה הותרו, גזרות של דבריהם היו אסורות (בתמיה). ונעִיין זה גם ברבינו בחיי (ואתחנן שם).

³¹ דאיתא בגמרא חולין (יז.): ר"ע אומר וכו' בתחלה הותר להן בשר נחירה [פירשי': מהאי קרא נפקא ליה, דכתיב (ראה יב, כא) כִּי יִרְסַח וְנִבְחַתָּ, מכלל דעד השתא לא נצטוו על הויכחה], משנכנסו לארץ נאסר להן וכו'. ○ בעי רבי ירמיה, אברי בשר נחירה שהכניס ישראל עמהן לארץ, מהו [אליבא דר"ע מהו לאוכלן אחר כניסתן, מי אמרינן כי אסר רחמנא בשר נחירה לאחר ביאה, ה"מ לנחור אחרי כן, אבל לאכול הנחורות ובאות מן המדבר הואיל ובשעת נחירתן היתר היתה תו לא מחסרי, או דלמא לא שנו. ודרוש וקבל שכך הוא, שצריכין אנו לעמוד על האמת, ואע"פ שכבר עבר]. איתא, אלימא בשבט שכבשו, השתא דבר טמא אישטרי להו, דכתיב (ואתחנן ו, יא) וְכִתִּים מִלְּאִים כָּל טוֹב [נסיפה דקרא וְאֶכְלָתָּ וְשָׁבַעְתָּ], וא"ר ירמיה בר אבא אמר רב כחלי דחזירי [חזירים יבשים שקורין בקי"ש], בשר נחירה מבעיא. אלא לאחר מכאן [דהיינו בשבע שחלקו, דלא שרא להו רחמנא טומאה אלא בשעת שלל, דכתיב (דברים כ, יד) וְאֶכְלָתָּ אֶת שְׁלַל אִיבֶיךָ וכו']. ואיבעית אימא לעולם בשבע שכבשו, כי אשתרי להו, שלל של עובדי כוכבים [דכתיב (ואתחנן שם) אֲשֶׁר לא מלאה, וכתוב נמי אֶת שְׁלַל אִיבֶיךָ], דידהו לא אישטרי, תיקו.

³² קדלי דחזירי, כן הוא לשון הראשונים במס' חולין, וכן בגמרא מגילה (יג.) לענין אחר. ובגמרא חולין שלפנינו איתא גירסא 'כתלי דחזירי, וגירסת הערוך 'קותלי דחזירי. - ופירוש 'קדלי דחזירי, הוא 'עורפי' חזירים, וכלשון הרמב"ם דלהלן.

עג

הגם דער רמב"ם^{טו} לערנט נישט אזוי^{טז}, - איך וויל נישט היצט מאַרץ זיין אין דעם פֿרט^{טז}, - על כל פנים [אַרץ] סיחון וְעוֹג איז געווען פון אַרץ יִשְׂרָאֵל [לדעת הרמב"ן ודעימיה, והגם] אין דעם אויך דאָ אַ פֿלוגתא^{טז}, על כל פנים ס'איז דאָך געווען פון די ז' אומות [לכולי עלמא, שהרי היו מלכי 'האמורי' וכמבואר בקראי].

עד

וכיון שהוא מכלל נחלת ארץ ישראל, הרי זה מקושר עם מלכות דוד. וכמבואר בוהר בבואור הפסוק לא בחרתי בעיר וגו' ואבחר ברוד, שלא בחר הקב"ה בירושלים וארץ ישראל, עד שראה שדוד הוא המלך, כי הכל תלוי בהראש [והנה] איך האב שוין אסאך מאַלסט נאָכגעזאָגט דעם זוהר אין פרשת ויקהל^ט, [בענין הכתוב (מלכים א' ח, טז) מן היום אֲשֶׁר הוצאתי את עמי את יִשְׂרָאֵל ממצרים] לא בַּחֲרִיתִי בְּעִיר [מכל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל לְבָנוֹת בֵּית לְהִיט שְׁמִי שָׁם] אלא בחרתי בְּדָוִד עֲבָדִי^א. דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט, איך האָב נישט בּוֹחֵר געוועזן יְרוּשָׁלַיִם, ביז איך האָב נישט בּוֹחֵר געווען בְּדָוִד הַמֶּלֶךְ. [ודקדק הזוהר שהתחיל 'בעיר', ומסיים 'בדוד'. ומתוך ווייל] מ'דאַרף וויסן [בבחירת עיר] 'ווער' דער ראש איז. אַז ס'איז דאָ אַ גוטער ראש, איז עס גוט. און טאַמער חלילה איז נישטאָ קיין גוטער ראש, טויג עס נישט. דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט [ביז דעמאַלטס] האָב איך עס נישט געוואָלט, ס'איז נישט דער רצון הַבּוֹרָא בְּרוּךְ הוּא געוועזן [אויף] יְרוּשָׁלַיִם, ביז ס'איז דאָ בְּדָוִד.

עה

ולכן עד שלא נבחר דוד למלך, עדיין לא הגיע הזמן לומר שירה על נחלת ארץ סיחון ועוג, וכל ארץ ישראל, כי עדיין לא נתברר חשיבות ארץ ישראל עד שבא דוד, ולכן במיו הגיע הזמן לומר שירה על זה דאָס קען זיין.

^{טו} ברמב"ם (מלכים ח, א): חלוצי צבא כשיכנסו בגבול העכו"ם ויכבשום ויִשְׁבּוּ מהן, מותר להן לאכול גבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים, וכן שותה יין נסך. מפי השמועה למדו וכתבים מלאים כל טוב, עָרְפִי חזירים וכיוצא בהן.

^{טז} דהותר אף שלא במקום פיקוח נפש. ולכן לדעתו גם לא תלוי זה באם הוא בגבול ארץ ישראל או במקום אחר, כיו שהיתר הוא רק משום פיקוח נפש.

^{טז} ועיין מה שהאר"י רבינו בזה בס"ג אמור תשי"ח (נרפס בחידושי תורה ג', כרכים, סוף פרשת אמור).

^{טז} וכמו שהאר"י רבינו בזה בס"ג ואתחנן תשכ"ו (לשון קדשו קא ח"ג, אות ב-ט), בשם הפרשת דרכים (דרוש ח) שמביא ראיות לכאן ולכאן, והוא מסיק שיש לו דין ארץ ישראל, ובראש דוד להחיד"א (שם) כתב דהוא פלוגתת התנאים בבכורות (נה), והוא מכריע דמתחילה לא היה לו דין ארץ ישראל, רק אחר שנכבשה כל ארץ ישראל ונתקדשה, אז נתקדשה גם עבר הירדן המזרחי שהוא ארץ סיחון ועוג. וכעין זה מסיק בישמח משה (פרשת ואתחנן). - ועיין עוד בענין זה בס"ג אמור תשי"ח הנזכר לעיל.

^{טט} בכמה דרושים, ומהם בדרשת הושענא רבה תש"י (אצל הושענא חנה דוד, לשון קדשו קיט אות פג-פז) והושענא רבה תשכ"ב (שם, לשון קדשו רנה אות קז-קט), ובדברי יואל לראש השנה (אות יא). ועיין זה גם ביואל משה (ב, מג קלד), ובשו"ת דברי יואל (קכה, ו).

^ט בוהר הק' ויקהל (דף קצח): אָמַר רַבִּי אָבָא, כְּתִיב מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל ממצרים לא בַּחֲרִיתִי בְּעִיר מכל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָבַחֵר בְּדָוִד וגו' לְבָנוֹת בֵּית לְהִיט שְׁמִי שָׁם. הָאֵי קָרָא לֹא רִישִׁיָּה סִיפִיָּה וְלֹא סִיפִיָּה רִישִׁיָּה, דְּכְתִיב לֹא בַּחֲרִיתִי 'בְּעִיר', וְאָבַחֵר 'בְּדָוִד', מֵאֵי הָאֵי עִם הָאֵי. וְאָבַחֵר 'בִּירוּשָׁלַיִם' מִכְּעִי לִיה. אֲלֵא פִד קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֵית רְעוּתָא קָמִיָּה לְמַבְנֵי קָרְתָא, אִסְתַּפַּל בְּקִדְמִיתָא בְּהֵחָא רִישָׁא דְנִהֵיג עֲמָא דְקָרְתָא, וְלְבַחֵר בְּנֵי קָרְתָא וְאֵיתִי לְעֲמָא בֵּית. הָדָא הוּא דְכְתִיב לֹא בַּחֲרִיתִי 'בְּעִיר', עַד דְּאִסְתַּפַּלְנָא 'בְּדָוִד' לְמַהֵי רְעִיָּא עַל יִשְׂרָאֵל. בְּגִין דְּמָתָא וְכָל בְּנֵי מָתָא, בְּלָחוּ קִימִין בְּרְעִיָּא דְנִהֵיג לְעֲמָא, אִי רְעִיָּא אִיהוּ טָבָא, טָב לִיה, טָב לְמָתָא, טָב לְעֲמָא. וְאִי רְעִיָּא אִיהוּ בִישָׁא, וְאִי לִיה, וְאִי לְמָתָא וְאִי לְעֲמָא. וְהִשְׁתָּא אִסְתַּפַּל קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּעֲלָמָא, וְסָלִיק בְּרַעוּתִיָּה לְמַבְנֵי לִיה, וְאִוָּקִים בְּרִישָׁא לְדָוִד, הָדָא הוּא דְכְתִיב וְאָבַחֵר בְּדָוִד עֲבָדִי.

^{טא} הלשון וְאָבַחֵר בְּדָוִד עֲבָדִי, כן הוא בסוף לשון הזוהר דלעיל. ועצם לשון 'עבדי' על דוד, נזכר בכמה פסוקים.

ס'איז טאקע קשים חילותיו של סיחון ועוג, [און] מ'האט געדארפט זאגן שירה [על כיבוש ארץ סיחון ועוג].

אבער ווען איז די שירה [שייך, דבוראי טובה היא וואָס] מ'האט עס פֿובֿש געווען. [אויף דעם] דער בורא כל עולמים האט געזאגט פון ווען אָן מ'האט בוחר געווען דוד'ן פֿאַר אַ מלך [על כל ארץ ישראל], איז הערשט נקרא געווען אַ טובה [למפרע, מה שכבשו גם ארץ סיחון]. ווייל ס'איז דאָך [אויך] פון אַרץ ישׂראל, [און] אַרץ ישׂראל קען נאָר זיין גוט ווען ס'איז דאָ אַ גוטער ראש, ווען דוד המלך [איז דאָרט דער מלך].

עו

מה שאין כן על מפלת מצרים שזה לא שייך לנחלת הארץ,
על שפיר כבר הגיע הזמן לומר שירה בימי משה

אבער מצרים איז אין חוץ לאַרץ געוועזן, דאָס גיהער נישט צו דוד'ן, האָט מען געזאָגט 'תיכף' שירה.

[ומבואר המדרש] קשים חילותיו של סיחון ועוג משל פרעה, אַלא שְׂבֵא 'דוד' וְאָמַר שירה, [ווייל] דאָס מוז מען וואַרטן אויף דוד'ן.
[עד כאן ממה שביארתי בפרשת ראה].

עו

סיום ישוב קושיא יד, וקושיא ח (באופן שני)

היוצא לנו מזה, [לפי זה] איז זייער גוט דעם וואָס דער צמח דוד טייטשט [דעם] אלא 'שקהדימו', אַז דער פעלער איז געווען זיי האָבן זיך מְקַדִּים געווען [קודם שהגיע זמן דוד. דהגם] ס'איז אַ מצוה צו נעמען אַ מלך, מוזט אָבער וואַרטן אויף דוד'ן, דערווייל האָט נישט געטויגט.

עח

עוד הקדמה לישוב קושיא ט-יב

איי פֿאַרוואָס מ'האָט דאָך גענומען [את שאול למלך, בהסכמה מן השמים] (וכדלעיל באות סו).

עט

איבערהויפט [דער לשון] לְשִׁפְטָנוּ [ככל הגוים], איז דאָך פשוט נישט גוט [שהרי במשפטים אסור להתדמות לאומות העולם, וכדלעיל].
[און] דער פסוק זאָגט דעך דאָך אַזוי, כִּי תֹאמְרוּ [היינו וְאָמַרְתָּ אֲשִׁמָּה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם] [עיינ לעיל בקושיא ט, וקושיא יא].

פ

בנועם אלימלך מכאן הכתוב וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֶּאֱכַל בְּשָׂנֵה הַשִּׁבְעִית, שהכתוב אומר דאם יהיה ישראל במדרגה כזו לומר כך, ולא יהיו במדרגת כטחון ואמונה בשלימות, אָז יופסק השפע הנשפע ממולא מתחילת הברואה, ויצטרך הקב"ה לצוות את השפע מחדש

[נאָר] קען זיין, ס'איז אַזוי ווי דער נועם אלימלך טייטשט^{עב} [אויפן פסוק] וְכִי תֹאמְרוּ

^{עב} בנועם אלימלך בהר: וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֶּאֱכַל בְּשָׂנֵה כו' וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם כו'. בשם אחי החסיד המפורסם

מה נאכל בשנה השביעית, וצויתי את ברכתי (בהר כה, כ-כא), פרעגט ער די קשׂיא, וואָס שטייט עפעס וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל, [והלא] אין די תורה הקדושה שטייט נישט קיין קשׂיות מיט קיין שְׁאֵלוֹת, [נאָר] ס'שטייט די ציווי [בלבד], האָט ער געדאַרפט צו זאָגן [רק] וְצוֹיִתִּי אֶת בְּרִכְתִּי, איז שוין ממילא פאַרענטפערט די קשׂיות, וואָס דאַרף ער זאָגן [אויך די קשׂיא].

זאָגט דער נועם אלימלך, ווען מ'העט נישט געזאָגט [מה נאכל], העט אַליין געקומען די שְׁפַע [הנשפע] פון בְּרִיאַת הָעוֹלָם, [און] דעמאָלטס דאַרף מען נישט זאָגן קיין פרישע ציווי [על הברכה. אָבער] אַז מ'זאָגט שוין מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת, ווערט מען שוין אַביסל אונטערוואָרפן אונטער די טֵבַע, ברויך מען שוין 'אויפסניי' מַצָּה זיין [את הברכה והשפע. ולזה אמר הכתוב] 'וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל', מוז זיין [אויפסניי] וְצוֹיִתִּי אֶת בְּרִכְתִּי לָכֵם, מוז מען נאָכאמאל זאָגן. אַזוי זאָגט דער נועם אלימלך.

פא

ישוב קושיא מ-יב

ועל דרך זה אמר הכתוב בכאן 'וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם, שׂאם לא יהיו במדריגה הראויה להיות למעלה מדרך הטבע ולא יצטרכו למלחמה וכלי זיין, רק יהיו במדריגה שיתירא מן האומות ולכן יאמרו לבקש מלך לצורך תכסיס מלחמה 'ככל הגוים'. אז שוב יש מצוה בכך, שום תִּשְׁמִיעַ עֲלֶיךָ מֶלֶךְ וגו'. ומישוב סתירת הענינים בזה

אויף 'דער' בחינה קען זיין דאָס אויך [בביאור מה שנאמר כאן 'וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ']. לעולם האָט מען נישט געדאַרפט [למנות עליהם מלך בימי שאול], נאָר [מ'העט געדאַרפט צו] וואַרטן אויף דוד. נאָר וואָס'זשע דען, ביז דעמאָלטס האָט מען דאָך מוֹרָא געהאַט [פאַר די אומות שעדיין לחמו נגדם, ולכן ביקשו] די מְלוּכָה, ס'איז די מְלוּכָה 'כָּכָל הַגּוֹיִם' [כדי שיוכלו 'ללחום' נגד הגוים זה לעומת זה].

דאָס זאָגט דער פסוק, אַז דו וועסט אָבער זאָגן אֲשִׁימָה מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם, [דהיינו] דו האָסט מוֹרָא פאַר די גוֹיִם [ויבקשו מלך שילחום בתכסיסי מלחמות ככל הגוים], איז דאָך שוין עפעס אַ שטיקל שוואַכקייט אין דער אָמוּנָה, [והכלל הוא כי] הַשְּׁגָחָה סַבַּת הַדְּבִיקוּת²⁷,

[הרבי ר' זושא זצוק"ל]. ויש לדקדק היות שהתורה יצאתה בכאן מדרכה, שדרך הקרא לכתוב איזה תור לשון בפסוק אפילו אות א', ועל ידי זה מתורץ כמה קושיות, אבל הקשיא לא נכתב בעצמה בתורה, וכאן נכתב הקושיא בתורה, וטוב היה שלא לומר כי אם וְצוֹיִתִּי אֶת בְּרִכְתִּי, וממילא לא יקשה שום אדם לומר מה נאכל.

ונראה שהשם יתברך ב"ה כשברא את העולם, השפיע מטובו צינורות מושכין שפע לצרכי בני אדם, ודרך השפע שלא להפסיק כלל. אלא כשהאדם נופל ממדרגתו, ואין לו בטחון בבורא ב"ה המשגיח אמיתי הון ומפרנס בריות בלי הפסק כלל, אַז עושה האדם ההוא במחשבתו ההיא אשר לא מטוהר, פגם חלילה בעולמות עליונים, ומתישין כח פמליא של מעלה רח"ל, ואז נפסק השפע חלילה, וצריך השם יתברך ב"ה לצוות מחדש השפע, שתלך כמו מתחילת הבריאה.

וזה הוא וְכִי תֹאמְרוּ כו', שהתורה מלמדת לאדם דרכי ה', שיהיה שלם בבטחונו על אלקיו ולא יאמר כלל מה יאכל, כי כאשר חלילה יפול מן הבטחון לחשוב מה יאכל, הוא עושה פגם חלילה בהשפע, ואטרחו כלפי שמיא לצוות מחדש. וְכִי תֹאמְרוּ, פירוש כאשר תאמרו כך, ואז תטריחו אותי וְצוֹיִתִּי כו'. אלא לא תתנהגו כך, ותבטחו בה' בכל לבבכם, ואז תלך השפע בלי הפסק כלל תמיד, לא יחסר כל בה'.

²⁷ כמבואר בספר המורה חלק שלישי (פרק יח ופרק נא) עיי"ש באורך. והלשון 'השגחה סיבת הדביקות' לשון המורגל בספרים על קיצור דברי הרמב"ם שם. ופירוש לשון זה, שלפי גודל הדביקות והבטחון של האדם בה', כן הוא מושגח ביותר השגחה פרטית להצילו ולשמרו מכל רע, ולמלא כל משאלותיו.

[און] אַז ס'איז אַ שטיקל שוואַכקייט [באמונה ובטחון], אַז דו האָסט שוין מוֹרָא [ותבקש ללחום] זעה לעומת זעה, [ותחשוב כי] דו ברויכסט האָבן אַ מַלְאָךְ 'פֶּכֶל הַגּוֹיִם' [דהיינו לענין מלחמות ותכסיסיהם שזעה דבר הניקח מן הגוים], דעמאָלטס 'מוזוטו' שוין האָבן טאַקע, [דאס אַתה במדרגה כזו שוב] דעמאָלטס איז עס שוין אַ ציווי [שהוא 'מצוה' עליהם למנות מלך, ועבור כן] האָסטו געמוזט האָבן ביז דערווייל אויך איינעם [למלך], מוזוטו האָבן ביז דערווייל.

פב

[אמנם] ס'איז דאָך אָבער נישט געווען דאָס ריכטיגע, האָט מען גענומען שְׁאוּל'ן [שאינו משבט יהודה], וואָס ער איז געווען מֵת, און מ'האָט גענומען אַן אַנדערן.

פג

ישוב קושיא טו

וזה גם כן ביאור דרשת הספרי בכפל לשון 'שום תִּשִּׁים', דאס מֵת מנה אחר תחתיו. דהכתוב רומז שאם יהיה בכחינה כזו, יש מצוה למנות מלך אף כשעדיין לא הגיע הזמן לזה, אבל בכהאי גוונא לא תתקיים מלכותו, רק יהיה באופן שימות ויצטרכו עוד למנות מלך אחר אחריו. משא"כ באם היו ראויין להיות למעלה מן המבע, והיו יכולים להמתין עד ימי דוד, וכדברי הרמ"ע

דאָס קען זיין איז דער פֿשט אין ספרי, ביידע [לשונות שבספרי, מה שאמרו דאס מֵת יש למנות אחר תחתיו], און דער 'שהקדימו'.

אַז [ס'וועט זיין] וכי תאמרו אֲשִׁימָה עָלַי מַלְאָךְ פֶּכֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתִי, דעמאָלטס איז 'שום תִּשִּׁים' [בכפל לשון], וועסטו מוזן צוויי מאָל מאַכן, [ווייל] איינער וועט זיין מֵת, מיינט מען שְׁאוּל'ן, און דערנאָך הערשט וועט מען נעמען דָּוִד'ן, [וואָס] דעס איז אַ נצחיות, 'לְדוֹד' וּלְדָרְעוֹ אַחֲרָיו. [ואף שגם דוד מלכו אחריו בניו, אבל כיון שהשאר אחריו] זרעא מעליא על מקומו, [איז] כאילו לא מֵת'.

דוד המלך איז געבליבן אַ נצחיות.

און אויף לעתיד שטייט דאָך' וועט ער דאָך אויך קומען [דוד המלך, צי] ער, צי מבניו' וועט נאָכקומען [משורש נשמת] פון דָּוִד הַמֶּלֶךְ'.

וזה הרמב"ם פרשת לך (יח, יט): כי ידיעת ה' שהיא השגחתו בעולם השפל וכו', אבל 'בחסידי' יסום אליו לבו לדעת אותו בפרט, להיות שמירתו דבקה בו תמיד, לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו כלל, כטעם לא יִגְרַע מַצְדִּיק עֵינָיו (איוב לו, ז) ובאו מזה פסוקים רבים, כדכתיב (תהלים לג, יח) הִנֵּה עֵין ה' אֶל יִרְאָיו, וזולת זה. ע"י פירוש דמה שאמרו למנות אחר תחתיו אם מֵת המלך, יעלה יפה לדרכינו עם מה שאמרו הלשון 'שהקדימו'.

ע"י כמבואר בבראשית רבה (מט, ד): תני ר"ש בן יוחאי אומר, כל מי שיש לו בן יגע בתורה, כאילו לא מֵת, שנאמר (וירא יח, יט) לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אֲבָרָהָם [אֵת אֲשֶׁר דָּבַר עֲלָיו], אֵת אֲשֶׁר דָּבַר 'אליו' לא נאמר, אלא את אשר דבר ה' 'עליו'.

ולענין דוד המלך מבואר בגמרא בבא בתרא (קטז,): דרש רבי פנחס בן חמא, מאי דכתיב (מלכים א' יא, כא) וַהֲדָד שָׁמַע בְּמַצְרַיִם כִּי שָׁכַב דָּוִד עִם אֲבָתָיו וְכִי מֵת יוֹאָב שֶׁר הָעֶזְבָּא, מפני מה בדוד נאמרה בו שכיבה, וביואב נאמרה בו מיתה, דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה, יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה. ויואב לא הניח בן, והכתיב (עזרא ח, ט) מִבְּנֵי יוֹאָב עֲבָדָהּ בֶּן יִחִיאֵל. אלא דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה, יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה.

ע"י בספר יחזקאל (לז, כג-כד): וְהָקַמְתִּי עָלֵיהֶם רֹעָה אֶחָד וְרֹעָה אֶתְהֶן, אֵת עֲבָדֵי דָוִד, הוּא יִרְעָה אֹתָם וְהוּא יִהְיֶה לָהֶן לְרֹעָה. וְאֵנִי ה' אֱהִיָּה לָהֶם לְאֱלֹקִים, וְעַבְדֵי דָוִד נִשְׂאִי בְתוֹכָם, אֲנִי ה' דֹּבְרָתִי. ועוד שם (לז, כד-כה): וְעַבְדֵי דָוִד מֶלֶךְ עָלֵיהֶם וְרֹעָה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטִי יִלְכוּ וְחֻקְתִּי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם. וְיִשְׁבּוּ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדֵי דָוִד לְעִקֵּב אֲשֶׁר יִשְׁבּוּ בָּהּ וְיִשְׁבּוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד עוֹלָם, וְדָוִד עַבְדֵי נִשְׂאִי לָהֶם לְעוֹלָם.

דעס איז א מלוכה נצחיות האָט מען אים געגעבן.

פר

ס'שטייט דאָך אין רמב"ם אויך אזוי'עט, [אז] מ'האָט אים מבטיח געווען [לדוד המלך] די מלוכה אויף אייביג.
[והיינו] פון ווען מ'האָט גענומען א מלך [משבט יהודה].

פה

איבערדעם זאָגט דאָס דער פסוק, דאָס איז דער [כפל לשון] שום תּשׁים, [נדבא לרמז] אז ס'וועט זיין א מלך [אין] ער איז מת, און דו וועסט נעמען נאָך איינעם, [וואָס] דאָס גיהער צו 'דעם' [להשני].
און פאַרוואָס איז דאָס, [הוא כמו שאמר עוד בספרי לפי 'שהקדימו' על ידן, ווייל ס'איז געווען [בחנית פ'] 'תאמרו', דאָס איז געווען [דער גורם, להקדים מלוכת שאול].

פו

ישוב קושיא יג

ולדרכינו אין בזה הגדרת עתידות באופן שיוטל מהן הבחירה, רק הוא בדרך תנאי וספק וכלשון 'אם' שבבמה פסוקים, שאם יהיו במדרגה כזו, יש מצוה ליקח מלך בכל גווי

לעולם איז אזוי, איז דאָס ווייטער נישט, מ'האָט נישט געזאָגט קיין עתידות

^{טו} 'כב' הפשטים שכתב ברד"ק ביחזקאל שם (לד, כד): וְעָבְדִי דָּוִד מֶלֶךְ עָלֵיהֶם. המלך המשיח יקרא דוד, לפי שיהיה מזרע דוד קראו דוד, או רמז לתחיית המתים [והיינו שיהיה דוד בעצמו. וכלשון שכתב הרד"ק כאן, כן כתב גם להלן שם (לו, כה)].

וכן הוא באור החיים הק' יחמי (מט, א): כי הלא ידעת דברי הזוהר הקדוש (ח"ג דף רמו. ודף רפ.) כי משה הוא הגואל אשר גאל את אבותינו, הוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם, דכתיב (קהלת א, ט) מִיָּה שִׁהְיָה ה'וּא שִׁיחָהּ, ראשי תיבות 'משה' ◦ ולא יקשה בענין דבר זה באומרך הלא מלך המשיח משבט יהודה, מזרעו של דוד המלך ע"ה, ויש אומרים דוד עצמו מלך המשיח, דכתיב (יחזקאל שם) וְעָבְדִי דָּוִד מֶלֶךְ עָלֵיהֶם 'כמשמעו'. ואם כן היאך אנו אומרים שהוא משה הבא משבט לוי. ◦ יש לך לדעת, כי בחינת נשמת משה ע"ה היא כלולה מ"ב שבטי ישראל, כי כל הס' ריבוא היו ענפיו ע"ה, וענף שבטו של דוד במשה הוא, ולזה תמצאנו בארץ מדבר שהיה מלך וכהן ולוי ונביא וחכם וגבור, שהיה כולל כל הענפים שבקדושה, ולעתיד לבא תתגלה בעולם שורש המלכות שבמשה, שהוא עצמו מלך המשיח, והוא דוד, והוא ינון ושילה. [ועיין מה שכתב רבינו בענין זה ביואל משה (א, לו. ובסוף ההקדמה)].

ועיין עוד בגמרא סנהדרין (צח, ב): אמר רב יהודה אמר רב, עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר [פירש"י: שעתיד למלוך עליהם], שנאמר (יחזקאל ט, ט) וְעָבְדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת דָּוִד מֶלֶכָם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם, 'הק'ים' לא נאמר, אלא 'אק'ים'. אמר ליה רב פפא לאבבי, והכתיב ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר ופלגי קיסר [מלך ושני לו, כן דוד החדש מלך, דכתיב וְאֶת דָּוִד מֶלֶכָם אֲשֶׁר אָקִים, ודוד המלך שני לו, דכתיב נְשִׂיא לָהֶם, ולא כתוב מלך].

^{טז} וז"ל רבינו בס"ג קרח תש"כ (לשון קדוש קונטרס ערה ח"ב, אות קה): נאָר דוד המלך איז דאָך דער מלך המשיח, [דכתיב] וְעָבְדִי דָּוִד מֶלֶךְ עָלֵיהֶם (יחזקאל לו, כד), אזוי זאָגט ער דאָרט [באור החיים הק']. ס'איז דאָ פֿשֿטִים [בזה], צי פון זרע דוד, צי דוד אליין. על כל פנים אז ס'איז 'נשמת' דוד, זאָגן זיי דאָך אלע אזוי. נשמת דוד ומשה - זאָגט דאָך דער אור החיים הקדוש - וועט זיין דער מלך המשיח.

^{טז} ברמב"ם (מלכים א, ז): כשמעמדין המלך מושחין אותו בשמן המשיחה, שנאמר (שמואל א, י, א) וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת פֶּךְ הַשָּׁמֶן וַיִּצַק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁחֶהוּ. ומאחר שמושחין המלך, הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם, שהמלכות ירושה, שנאמר (כפרשתן י, כ) לְמַעַן יֵאָרֶךְ יָמֵים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל וכו', והוא שיהיה הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה ובריאה וכו'. ◦ כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות, והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם, שנאמר (שמואל ב, ז, טז) פֶּסָאֵף הָיְהִי כְּנֹן עַד עוֹלָם. ולא זכה אלא לכשויש, שנאמר (תהלים קלב, יב) אִם יִשְׁמְרוּ בְּנֵיךְ בְּרִיתִי. אע"פ שלא זכה אלא לכשירים לא תכרת המלוכה מזרע דוד לעולם, הקב"ה הבטיחו בכך, שנאמר (שם פט, לא) אִם יַעֲזֹבוּ בְּנֵי תוֹרָתִי וּבְמִשְׁפָּחִי לֹא יִלְכוּ, וּפְקֻדָּתִי בְּשֹׁבֵט פִּשְׁעֵם וּבְכֹנְעִים עֲוֹנִם, וְחִסְדִּי לֹא אֶפִּיר מֵעַמּוֹ. [ועיין בדברי החסיד דוד המובא לעיל (בהערה נא) מה שכתב בבאור שיטת הרמב"ם בזה].

[המכריח הבחירה] (עיי' קושיא יב). [אמנם] דער פסוק זאָגט נאָר 'אַז' ^ב דו וועסט זאָגן, וואָרן מ'האָט נאָך אַ בְּרִירָה געהאַט [נישט צו זאָגן, וממילא] איז עס נישט בְּלִשׁוֹן עֲתִידוֹת אַ ציווי, אַז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט עֲתִידוֹת אַז ס'וועט אַזוי זיין, וואָרן דעמאָלטס האָט מען צוגענומען די בחירה. ניין, דער פסוק זאָגט נאָר [אַז] דאָס איז תלוי 'אינעם זאָגן, דרך באס יהיו במדריגה כזו לומר כן, הוא שיצטרכו 'להקדים' מלך ראשון שלא יהיה מלכותו נצחית] אַזוי ווי 'אַם' בלשון ספק [ותנאי הנמצא בכמה פסוקים, ואין שייך שם קושיא על נטילת הבחירה, וכמו כן] דאָ אָט 'כִּי' תבא וגו' [וְאִמְרָתָּה] [איז טייטש] 'אַז' ^ב דו וועסט זאָגן, וועסטו שוין מוזן נעמען [דשוב יהיה בו 'מצוה'].

נאָר [אַבער] דעמאָלטס וועסטו מוזן נעמען אַזוינס וואָס ס'איז 'נישט' [משבט יהודה, ואינו מלוכה נצחית]:

[און] כאָטשיג שאול המלך איז געווען אַ צִדִּיק [ונקרא שאול] בְּחִיר ה' ^א (שמואל ב' כא, ו), אָבער על כל פנים ס'איז נישט קיין 'אויסגעהאלטענע' זאָך ^ב געווען, ווייל ס'איז געווען שְׁלֹא בְּזַמְנוֹ, ווייל ס'איז געווען [נאָר] פֶּאֶרְדֵּעַם ווייל מ'האָט 'געזאָגט', [און] מ'איז געווען אונטערגעוואָרפֿן אונטער די טֵבַע, [איבערדעם] האָט מען 'געמוזט' נעמען.

פז

ממילא איז דעס ענִין מִיּוֹשֵׁב, דאָס גאַנצע [ענין] דאָ פון די פֶּרֶשֶׁת הַמֶּלֶךְ.

פח

ישוב הקושיות בתחלת הפרשה

ישוב קושיא א-ב (כאופן ראשון)

והיוצא מזה כי רק בענין מלחמה שייך לומר ככל הגוים, אבל לא בענין המשפטים

וּפָלְלוּ שָׁל דָּבָר, מִשְׁפָּטִין דאָס האָט נישט קיין שום שייכות מיט די גוים.

מ'טאָר נישט נעמען [דאָס] פון די גוים.

נאָר פונקט פֶּאֶרְקֵערט, וְדִתִּיהֶם 'שְׁנוֹת מִכָּל עַם'.

פט

ויוכן בזה מה שנאמר בתחלת הפרשה שִׁפְטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ, וכדרשת התנחומא 'לָךְ' ולא לְאֻמוֹת הָעוֹלָם. דאָ לאפוקי ממה שנאמר להלן בפרשת המלך דשם שייך בחינה של 'ככל הגוים', אבל כאן בענין השופטים ושטרים אסור ליקח כלום מן האומות

מיט דעם, דאָס קען זיין [אַז] דאָס זאָגט דער תנחומא, שִׁפְטִים וְשִׁטְרִים [תִּתֵּן לָךְ] ולא לְאֻמוֹת הָעוֹלָם.

[ווייל] ווייטער ביים [אַשִׁמָּה עָלֶיךָ] מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם, שטייט דאָךְ יא 'כָּכָל הַגּוֹיִם', [ווייל] תִּכְסִּיסִי מִלְחָמָה דאָס נעמט מען פון זיי, שטייט דאָךְ יא געמאָלדן כָּכָל הַגּוֹיִם.

^ב פירוש: אויב.

^א ועיין בזה בגמרא ברכות (יב:).

^ב פירוש: דבר של קיימא. ('אויסהאלטן' בלשון רבינו, בדרך כלל פירושו מלשון 'קיום').

[איבערדעם] זאָגט ער, אָבער [דאָ] ביי שפּטים וְשֹׁטְרִים האָט מען זיך באַוואָרנט [אז] ס'איז 'לך' [ולא לאומות העולם], דאָרט טאָר מען נישט נעמען [כלום מן הגוים. וכמו שביארנו לעיל כי] דאָס איז געווען דער פעלער [בימי שמואל, וואָס] זיי האָבן געזאָגט 'לְשֹׁטְטֵנִי' פֿאַל הגוים, אויף 'מִשְׁפָּטִים'.

אין שפּטים וְשֹׁטְרִים, איז 'לך' ולא לאומות העולם, [ביי] דאָס מוז מען וויסן אויסדרוקליך [שהמשפטים צריכין להיות רק אויף] אַזאַ בחינה וואָס ס'זאָל זיין לא לאומות העולם, ס'זאָל נישט קיין שייכות האָבן [עם חוקי הגוים, נאָר] ס'זאָל זיין שנות מִפֶּל עַם, אויף 'מִשְׁפָּטִים'.

איבערדעם איז דער פסוק מדייק 'לך' ולא לאומות העולם.

ז

פאַרוואָס, ווייל אויף [צו] מִכֶּנֶן זיין אַ דין אָמַת, - דער ישמח משה ברענגט דאָך דאָס אויכעט²⁶, - אויף מִכֶּנֶן זיין אַ דין אָמַת מוז מען האָבן הַשְׁפָּעָה אַלקות, מוז מען האָבן סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא, אַנדערש גייט [עס] נישט.

ער ברענגט דאָס, דער ישמח משה איז דאָ²⁷ מאַרִיך, זאָגט ער [פאַרוואָס] מ'הייסט אַרויסגיין די פֿעלי דִינִים אויכעט²⁸, ווייל דער שְׁקָרִים לא יכֹּון לִגְד עֵינִי [תהלים קא, ז], [ואחד מהבעלי דִינִים מסתמא אומר שקר, ולכן משלחין אותם לחוץ, כדי] ער זאָל נישט מוֹנֵע זיין הַשְׂרָאָת הַשְּׂכִינָה, [כי זקוקין להשראת השכינה בכדי] מ'זאָל [קענען] מִכֶּנֶן זיין אַ דין אָמַת. ס'טאָר נישט זיין [דאָרט] עמיצער [וואָס] זאָגט חלילה שְׁקָר, ווייל ס'מוז זיין אַן הַשְׁפָּעָה אַלקות.

²⁶ בישמח משה פרשת משפטים (בריש הפרשה ד"ה עוד במדרש) וז"ל: הנה כתיב ברוד (שמואל א' יח, טז) 'וה' עמו, ודרשו (סנהדרין זג): שהלכה כמותו בכל מקום. וביאור הדבר על פי מה שכתב החן טוב בפרשת וירא ובפרשה זו, הטעם דאָסער תִּשְׁמִי לִפְנֵיהֶם, ואמרו (גיטין פח): ולא לפני הדיוטות ועכו"ם, ואפילו דנין כדין תורה, לפי שעומק הדין אינו מושג אלא בהיות ה' עם השופט ומלמדו להועיל לִכְנֹן דין כהלכה, וכדכתיב (שופטים ב, יח) 'והיה ה' עם השופט, ואם אין הקדוש ברוך הוא בעת המשפט, יִשָּׁל בדין ולא יִדַּע בין ימין לשמאל, לכן כתיב (תהלים קמו, יט-כ) מגיד דבריו לַעֲבָדָךְ וגו' לא עָשָׂה כֵן לְכָל גֹּי וּמִשְׁפָּטִים בֶּל יִדְעוּם, כי אין השכינה שורה על אומות העולם כידוע (ברכות ז, ז) עיין שם בחן טוב. וזה שנאמר 'וה' עמו, היינו שהלכה כמותו, שמוזה מוכח ששכינתו יתברך עמו.

ועוד שם [ע"פ מדבר שר תרחק]: ועל פי זה אמרתי טעם על שמוציאין את הבעלי דינין לחוץ דוקא, ולא סיג שילכו לאיזה צד, שלא ישמעו דברי הבית דין. כי אי אפשר לירד לעומק הדין אם לא בהשראת שכינה כאמור בחן טוב הנ"ל, והנה דובר שְׁקָרִים לא יכֹּון לִגְד עֵינִי, וכת הראשונה [כת שקרנים] היא מד' כיתות הנ"ל [שאין מקבלין פני שכינה] (סוטה מב.). ואפילו שרן בגוזמא בדברי הבל, ומכל שכן ברוצה לגזול בשקרנותו. ונמצא בבעלי דינים מסתמא חד מינייהו רשע ומִשְׁקֵר ורוצה לגזול, ועל כן יהיו בעיניך כרשעים נאמר (אבות א, ח). ואם כן בעודו במחיצה זו, אי אפשר לדין אמת לאמתו, ודו"ק. - [ועיין עוד בישמח משה פרשת שמעי, עה"פ יין ושכר אל תשת].

²⁷ בישמח משה בפרשתן הזכיר בקצרה מה שהאריך בפרשת משפטים, וז"ל: או יאמר שפטים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לך כָּל שְׁעָרֶיךָ כו' וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק, כי כלי החושים הם שְׁעָרִים לאדם, להכניס הנראה והנשמע, ולהוציא קול ודיבור. והנה צריך האדם לשום שוֹטְרִים על השערים, רצ"ל לדחות מה שאין ראוי להכניס, דלכך נברא עפעפים לעינים, ואלה לאוזן, ושפתים ושיניים חומות הפה, כמבואר הכל בדברי חז"ל (תכונות ה:). וְשֹׁטְטֵים היינו אף מה שיכנוס, ישפוט לברר האוכל מתוך הפסולת, על כן נכתב לשון יחיד. ומסיים וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק, דמי שהוא בגדר זה יוכל לשפוט צדק, כי ראוי להשראת שכינה, אשר מִשְׁפָּט צֶדֶק אי אפשר בלעדי, כמו שביארתי בפרשת משפטים.

²⁸ כמבואר בטור ושלחן ערוך (ח"מ יח, א). ועיין שם בב"ח וסמ"ע, ובפתי תשובה.

צו

המשך ישוב קושיות בפרשת המלך

בספרי דרשו בריש פרשת המלך, עֲשֵׂה מצוה האמורה בענין, שבשכרה תכנס לארץ

ס'שטייט אין ספרי¹⁰ אויכעט, פריער [לעיל מיניה שם, בפסוק] כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ וגו', שום תִּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, זאָגט דער ספרי, עֲשֵׂה מִצְוָה זו שבשכילה תיכנס לארץ.

צו

[קושיא זו]

וקשה דהרי לא נתחייבו במצוה זו עד לאחר שכבר נכנסו לארץ, ובירושה וישיבה

מילא [מה שקראו מצוה, דעס] הָאָב איך שוין פריערער [געזאָגט (בקושיא ח) דיש פלוגתא בגמרא סנהדרין אם הוא מצוה, או שהוא כנגד תרעומתן, וכן מובא בספרי, ובכאן] מילא לערנט ער [כמאן דאמר] ס'איז אַ מִצְוָה.

אַבער [אכתי קשה] וואָס שטייט בשבילה 'תיכנס' לארץ, פרעגט מען די קִשְׁיָא, [והלא] 'אַמְעַר', ס'איז דאָךְ הערשט [נוהג רק] נאָךְ יְרוּשָׁת הָאָרֶץ, נאָךְ יְרוּשָׁת הָאָרֶץ איז דאָךְ הערשט דאָ די [מצות] מלוכה, איז דאָךְ הערשט דאָ די ציווי, לאחר ירושה וישיבה¹¹, [ואם כן] קען מען דאָךְ נישט זאָגן בשבילה תיכנס, [שהרי] מ'מוז דאָךְ קודם אַרְיִינְגִיין, 'פריער' איז מען דאָךְ נישט מִצְוָה [להעמיד מלך].

צח

ובזוית רענן מפרש דבוכות שיעשו אחר כך מצוה זו, בשכר זאת נכנסו מעיקרא.

אמנם גם לפי זה יש להבין שייכות זכות מצוה זו דייקא, לענין כניסתם לארץ

ברענגט דער זית רענן¹², [דעס וואָס] ער זאָגט שבשכרה תכנס לארץ, ער מיינט [צו זאָגן דבוכות זה] ווייל דו 'וועסט' מקיים זיין די מצוה [לאחר כניסה לארץ], דורכדעם וועלן זיי אַרְיִינְגִיין.

[אַבער] ס'איז נאָךְ אַלץ שווער, וואָס דערציילט ער מיר דאָ עֲשֵׂה מִצְוָה זו שבשכילה תיכנס לארץ, [שהוא בזכות] אַז דו וועסט מקיים זיין 'די' מצוה [דייקא, דמשמע שיש איזה קישור ושייכות ממצוה זו דייקא לענין כניסתם לארץ].

צט

ישוב קושיא זו

הנה לפי פשוטו, באמת יש להקשות לאידך גיסא, דלמה לא מינו להם מלך תיכף

לאחר ירושה וישיבה, והמתניו עד ימי שמואל שזה לאחר כמה מאות שנים מכניסתן לארץ

נאָר לִדְרַכְנֵנוּ איז רעכט.

וואָרן לעולם איז דאָךְ טאַקע [שווער (כדלהלן באות קא)].

ק

[דהנה] זיי פלאָגן זיך אַלע [אם התורה אמרה שיאמרו] וְאַשְׁמִימָה עָלֶי מֶלֶךְ, [אם כן קשה] פאַרוואָס ער [שמואל] איז בְּרוּגֵז געווען.

¹⁰ בספרי כאן בפרשת המלך (פסקא קנו): כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ. עֲשֵׂה מצוה האמורה בענין, שבשכרה תכנס לארץ: אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ. בזכותה.

¹¹ וכדכתיב בריש פרשת המלך, כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ וגו' וִירְשָׁתָהּ וִישְׁבָתָהּ בָּהּ. וכן מבואר בגמרא קידושין (לו:).

¹² בזית רענן (אות כא) על ילקוט שמעוני (רמז תתיק, שמוכא שם בדרי הספרי אלו): בשכר שתעשה מצוה זאת, הקב"ה מכניסך לארץ.

און פֿאַרענטפּערט מען דעם [שינוי] לָשׁוֹן, און אַזוי כדומה [נדרחק בכמה אופנים לתרגם זה].

קא

[אַבער אין] דער אָמֶת איז דאָך אַ קְשִׁיָּא [גם לאידך גיסא], לכאורה איז דאָך גאָר אַ קשיא 'פֿאַרקערט'. אַז דאָס איז אַ מְצוּה דאָרְיִיתָא, פֿאַרוואָס האָט מען [דאָס] נישט מְקִיִּים געווען פֿריערער, [און] פֿאַרוואָס האָט נישט שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא [גופיה] פֿריערער עס מְקִיִּים געווען.

ס'האָט דאָך געדויערט לאַנג, ביז ס'איז געוואָרן אַ מֶלֶךְ. ס'איז דאָך געווען הונדערטער יאָרן^ט פון ווען מ'איז אַריינגעקומען אַהין, קיין ארץ ישראל. און לאחר ירושה וישיבה איז מען דאָך [שוין] מְצוּה געווען.

קב

אמנם לדרכינו אתי שפיר, כי היה המצוה תלוי ועומד עד שיגיע זמן מלכות דוד, וגם לפי מדרגתו של ישראל, ואם היו זוכין היה מלכות דוד בעצמו מגיע בזמן מוקדם נאָר [לדרכינו] ווי איך האָב פֿריער געזאָגט אַז דאָס מְלָכוֹת איז [שייך] פֿאַר דָּוִד'ן. [און] ווען דאָס דור העט גיווען קאָזי געווען, העט דָּוִד גיווען געקומען פֿריער.

קג

איבערדעם איז רעכט. מ'איז מְצוּה געווען [למנות עליהם מלך]. מ'קאָן אָבער נישט אַרויס [ממה שהזהיר יעקב], ס'מוז זיין לאַ יסור שְׁבֹט מִיהוּדָה, [און] מ'האָט נישט געקאָנט נעמען [משבט יהודה] ביז ס'וועט קומען דָּוִד, און דורכן פֿאַרלאַנגען וְאֲשִׁימָה עָלֵי מֶלֶךְ [נקדם מינוי המלך לפני זמנו של דוד, והוכרחו ליקח שלא משבט יהודה, ועל כן הקפיד שמואל עליהם].

קד

ועל כל פנים היה תלוי מצוה זו בבחירת מלכות בית דוד, ולפי מה שביאר בווער הק' הרי לא בחר ה' בירושלים וארץ ישראל עד שבחר ברוד שהוא יהיה הראש, ואם כן שפיר מקושר ענין מצוה הקמת המלך מבית דוד, עם זכות בניסתו לארץ, שהרי רק עבור מלכות דוד יש חשיבות לפני המקום בבניסתו לארץ ישראל ממילא איז דאָס אויך פֿאַרענטפּערט [דער לשון הספרי]. [ווייל] דער אָמֶת שטייט דאָך^ט [כדלעיל באות עד] [אז] דער בורא כל עולמים האָט נאָר בּוֹחֵר געווען [אין] אַרְצֵי יִשְׂרָאֵל וועגן דעם, ווייל ס'איז דָּוִד [דער מלך]. איבערדעם זאָגט ער עֲשֵׂה מְצוּה זו שְׁבֹשְׁכָה תִכְנֶס לארץ, [ולפי דרכו של הזית רענן שבזכות העתיד לבא נכנסו מעיקרא. והכוונה בזה כי הם הא בהא תליא, ווייל] דער גאַנצער פֿלֶח פון דעם [והחשיבות בעיני המקום, הוא] ווייל דָּוִד איז מֶלֶךְ, אַז נישט העט נישט געווען קיין חֲשִׁיבוֹת [דער] יָשׁוּב הָאָרֶץ.

^ט דבשנת ב' אלפים תפ"ח נכנסו לארץ, ושמואל הנביא התחיל לשפוט את ישראל בשנת ב' אלפים תתע"א, ושפט י"א שנים כדאיתא בתמורה (דף טו. כ"ב בספר יוחסין, מאמר ראשון). ונמצא שהיה קרוב לד' מאות שנה עד שנמשח שאול למלך.

דאָס קען זיין דער פֿשט טאַקע אין 'דעם' ספרי אויך.

ס'איז אַלץ די זעלבע זאַך [דענין בחירת ה' בארץ ישראל, ובחירת ה' במלכות בית דוד, תלוי זה בזה, וכדברי הזוהר הק' דלעיל (באות עד)].

קבה

ברכת הקודש

דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן:

היצט אין די ימי אָלול, ימי הַרְחָמִים וְהַרְצוֹן, וואָס מ'האַט די הַכְנָה אויף די הייליגע טעג, זאל דער בורא פֿל עולמים העלפן אידן.
ס'איז די צייט, ס'איז שוין די העכסטע צייט.

[כי] בעונינו הרבים, מ'זעמיר שוין בְּדִיוּטָא הַתַּחְתּוֹנָה.²

מ'זעמיר שוין בְּדִיוּטָא הַתַּחְתּוֹנָה, [וזהו סימן כי עת לְחַנּוּהָ כִּי בָא מוֹעֵד]³.

אַזוי ווי ס'שטייט²³ [במדרש, על הפסוק] אֲשֶׁר תִּרְפּוּ אוֹיְבֵיךָ ה' אֲשֶׁר תִּרְפּוּ עֲקֻבוֹת מְשִׁיחֶךָ (תהלים פט, נב), אַם רְאִיתָ דּוֹר אַחֵר דּוֹר מִתְּרַף וּמִגְדָּף, זאָלסטו וויסן דאָס איז עֲקֻבוֹת מְשִׁיחֶךָ, קומט נאָךְ [דעם די] עֲקֻבוֹת מְשִׁיחֶךָ.²⁴

איבערדעם איז דאָס הַתְּגַבְּרוֹת אַזוי ביטער, דור אַחֵר דּוֹר חִירוֹף וּגִידוֹף, בעונותינו הרבים.

דער בורא פֿל עולמים עולמים זאל העלפן:

דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן בְּמַהֲרָה ס'זאל טאַקע זיין 'לך' וְלֹא לְאַמּוֹת הָעוֹלָם.²⁵

דער בורא פֿל עולמים עולמים זאל אויסלייזן אידן, זאל מיר זוכה זיין [צו] עֲקֻבוֹת מְשִׁיחֶךָ.

² הכוונה במדרגה התחתונה. והוא מלשון הגמרא בסנהדרין (לא). אחד אומר בדיוטא העליונה ואחד אומר בדיוטא התחתונה וכו'. ופירש"י: דיוטא. עלייה הבולטת לרשות הרבים על פני רוחב הבית, ובני רשות הרבים עוברים תחתיה.

²³ עיין בשמות רבה (א, ט): כל זמן שישאל 'בירידה התחתונה', הם עולים. ראה מה כתיב (שמות א, י), וְעָלָה מִן הָאָרֶץ (פ' דכשהם בארץ הם עולים). אמר דוד (תהלים מד, כו-כז), כִּי שָׁחָה לְעֶפֶר נַפְשִׁנוּ דְּבָקָה לְאַרְץ בְּטָנֵנוּ, אותה שעה קומה עֲזָרְתָה לָנוּ וּפָדָנוּ לְמַעַן חֲסֶדְךָ. [וכן הוא בתנחומא שמות (סימן ו)].

ובמדרש תהלים (מזמור מה): אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבון העולמים אימתי את גואלני. אמר להם, לכשתרדו 'לירידה התחתונה', אותה שעה אני גואל אתכם וכו'. אמרו בני קרח בירידה התחתונה אנו, כמה דאמר כִּי שָׁחָה לְעֶפֶר נַפְשִׁנוּ, מה כתיב אחריו, קומה עֲזָרְתָה לָנוּ.

²⁴ בשיר השירים רבה (פ"ב פסוק יג, אות ד): אמר ר' נהוראי, דור שבן דוד בא, הנערים ילבינו לזקנים, ויעמדו הזקנים בפני הנערים, בת קמה באמה כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, וכן אינו מתבייש מאביו. ר' נחמיה אומר קודם ימות המשיח עניתי ירבה, ויוקר הווה, והגפן תתן פריה והיין יסריח, והמלכות כולה תהפך למינות, ואין תוכחות. אמר ר' אבא בר כהנא, אין בן דוד בא אלא בדור שפניו דומין לכלב. אמר רבי לוי אין בן דוד בא אלא בדור שפניו חצופות, וחייב כליה. אמר ר' ינאי, אם תראה דור אחר דור מִתְּרַף וּמִגְדָּף, צַפֵּה לרגלי מלך המשיח, הדא הוא דכתיב אֲשֶׁר תִּרְפּוּ אוֹיְבֵיךָ ה' אֲשֶׁר תִּרְפּוּ עֲקֻבוֹת מְשִׁיחֶךָ, מה כתיב בתריה, בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן.

²⁵ פירוש: פעמי רגלי משיח, שיבוא במהרה.

²⁶ וכהביאור דלעיל באות פח.

דער בורא פל עולם'ים זאל העלפן אז 'די' צייטן זאלן זיין^{צ"ה}.

מ'זאל מיר דבוק זיין אין תשובה שלימה.

ס'קומען די ימי אלול, מ'זאל האבן הכנה אויף די הייליגע טעג, מ'זאל מיר [שוין] געהאלפן ווערן.

דער בורא פל עולם'ים זאל העלפן: מ'זאל קאנען זאגן אמת'דיגע דבורים פארן בורא פל עולם'ים.

השם יתברך ירחם על לבבות בני ישראל.

מ'זאל מיר זוכה זיין במהרה צו די ישועה שלימה, צו א שנת גאולה וישועה במהרה. בהתרוםמות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^{צ"ה} זמן ביאת פעמי רגלי משיח, וכפירוש זה שבמדרש בלשון הפסוק עקבות משיחך. ולא שיהיה עוד זמן החבלי משיח שלפניו, המכונים גם כן בדברי חז"ל (סוטה מט.) בלשון 'עיקבא דמשיחא'.

